

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 160. SZÁM • 2022. NOVEMBER • 500 Ft
5783. CHESVÁN • חשוון תשפ"ג • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

ERŐS JOBBKANYAR | IZRAEL VÁLASZTOTT

A Kneszet titkai

Miből választhatnak az izraeliek?

SZUKKOTTÓL
KARÁCSONYIG

Mit tanulhatunk egy szukkoti sátor dekorációjából?

IRODALMI NOBEL-DÍJ
FELHANGOKKAL

KEDVES OLVASÓ!

Hanuka a fény ünnepe. A csoda ünnepe. Az Örökkévaló végtelen kegyelmének az ünnepe, amikor megemlékezünk arról, hogy csodát tett őseinkkel. Csakhogy a csoda nem csak a nyolc napig égő olaj csodája, hanem sokkal szélesebb körű annál.

Hanuka ünnepe egy győztes szabadságharcra emlékeztet minket, amikor a zsidók szembeszálltak elnyomóikkal. A görögök nem kiirtani akarták a zsidókat: arra törekedtek, hogy beolvassák őket saját bálványimádó kultúrájukba, hogy megtörjék az egyistenhitet és eltöröljék a szokásaikat.

A zsidók egy része azonban nem törődött ebbe bele, fellázadtak és fegyvert fogtak, hogy megvédjék őseik vallását és gyermekeik jövőjét. A csoda pedig innen indul: a kicsi, képzetlen sereg az Örökkévaló segítségével legyőzte a hatalmas, jól felfegyverzett, fegyelmezett szír-görög csapatokat és győzelemre vitte a zsidóság ügyét.

A hanukai csodáról a fény jut eszünkbe, a napokig kitaró olaj, a Szentély megtisztítása és újraszentelése. De ne felejtjük el, hogy a csoda nem itt kezdődött, és még csak nem is ott, amikor az Örökkévaló megsegítette a lázadó zsidókat. A csoda akkor kezdődött, amikor ezek a zsidók fellázadtak. Amikor nem hajoltak meg a bálványok előtt, akkor, amikor nem engedtek a könnyebb út csábításának. Mert voltak, akik a beolvadást választották, akik elhagyták az őseik hitét, amikor veszélyes lett azt megtartani és a lélekölő bálványimádás fizikai biztonságát választották. A csodát nem ők kapták. A csodát azok hozták el, érdemelték ki és éltek át, akik tettek érte. Akik nem féltek szembeszegülni és az életüket kockáztatni a szabadságukért.

Az Örökkévaló nap mint nap csodát tesz velünk. Megvéd bennünket egy autóbalesetben, utat mutat, amikor úgy tűnik, az egész világ ellenünk van. De csak akkor látjuk és tapasztaljuk meg a csodát, ha teszünk érte. Amikor imát mondunk, amikor cedákát adunk, amikor jót teszünk másokkal, akkor partnereivé válnunk az Örökkévalónak abban, hogy a csoda megszűlhetessen.

Adja az Örökkévaló, hogy mihamarabb meglássuk a végső és legnagyobb csodát, a Messiás eljövetelét és a teljes megváltást!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

A Kneszet Chagall faliszőnyege (részlet)

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

ERŐS JOBBKANYAR
„Nem újdonság, hogy Izraelben ritka, amikor egy kormány kitölti a teljes mandátumát. Az utóbbi három és fél év öt voksolása azonban még a zsidó államban is túlzásnak számít.”

6. oldal

18. oldal

SZUKKOTTÓL KARÁCSONYIG
„Egy jeruzsálemi család különleges szukkotli díszeiről készült videó bejárta a világhálót. Csakhogy a kiállítás váratlan felzúdulást keltett a Vasvári zsinagóga közösségének körében.”

32. oldal

IRODALMI NOBEL-DÍJ FELHANGOKKAL
„Számos elemző azzal a szemantikai trükkel élt, hogy ez nem antiszemitizmus, mindössze kritizálja Izrael. Lehet, hogy a pogrom is az építő kritika körébe tartozott?”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
A csodáért tenni kell
41 Hírek

REBBE

- 51 A hanukai fény, mely bevilágítja a spirituális pusztaságot

HOHMECOLÓ

Erős jobbkanyar | Izrael választott

- 61 Úton az önállóság felé
A brit mandátumtól az első választásig
Chana Deutsch írása
101 Tessék választani!
Naftali Deutsch írása
121 Határozott jobbra át Izraelben
Seres László írása
141 A Kneszet titkai
Naftali Deutsch írása
161 Generációról generációra
Hogyan befolyásolta a miniszterelnök családja Izrael mai arculatát?
Naftali Deutsch írása

JIDDISKÁJT

- 181 Figurális ábrázolás a zsidóságban
Mit tanulhatunk egy jeruzsálemi szukkotli sátor dekorációjából?
Oberlander Báruch rabbi írása

JUDAPEST ANNO

- 221 Tollforgatás a Tóra-tartásért
R. Groszberg Lipót lapkiadó emlékére
Cseh Viktor írása

KILE

- 261 Betilthatják-e a kóser vágást Magyarországon?
Liebman Flóra írása
271 Zsidó civil kurázsi Kecskeméten
Steiner Zsófia írása
281 Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy zsidó Mád
Heéger Zsófia családörténet-kutató recenziója

MISPÓHE

- 301 Lisztből készül, olajban sült és Izraelben tonnaszámba fogyasztják, mi az?
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 321 Irodalmi Nobel-díj felhangokkal
Dr. Steiner Péter írása
341 Nagyanyó csodálatos gyertyatartói
Dénes Anna meséje

NOVÁK KATALIN: MAGYARORSZÁG ÉS IZRAEL KÖZÖTT A KAPCSOLAT NAGYON ERŐS

Novák Katalin Jichák Hercog elnök meghívására november 16-17-én munkalátogatásra érkezett Izraelbe, melynek célja a diplomáciai kapcsolatok mélyítése volt.

Az elnöki találkozón Novák Katalin deklarálta: „Magyarország és Izrael is a béke képviselője” és a két ország között „a kapcsolat nagyon erős.” Minden nemzet érdeke a biztonság, és minden nemzetnek joga van a saját biztonságához, ezt az izraeli és a magyar emberek is pontosan tudják, a bőrükön tapasztalják – tette hozzá az elnökasszony. Novák Katalin ezt követően megbeszélést folytatott Benjamin Netánjáhuval és Jaír Lapiddal is. A delegáció a Jád Vásem emlékközpontban magyar holokauszt túlélőkkel is találkozott, mely találkozó – Szalay-Bobrovniczky Kristóf honvédelmi miniszter megfogalmazása szerint – „igen megrázó volt és megható, hogy a túlélők milyen mélyen őrzik magyarságukat”.

MOSE HOLTZBERG IS SZEREPELT A KNESZET NYITÓÜNNEPSÉGÉN

A 25. Knesset megnyitó ünnepségén, nem sokkal a mumbai terrortámadás 14. évfordulója előtt Mose Holtzberg mondta el a 122. zsoltárt szülei, Gávriel Noách rabbi és Rivka emlékére.

2008-ban az indiai Mumbai városában muszlim terroristák hajtottak végre támadássorozatot. Az egyik célpontjuk a helyi Chábád-központ volt, amit Gávriel Noach Holtzberg rabbi és felesége, Rivka vezetett. A támadásban a rabbi és öt hónapos terhes feleségét, valamint az épületben tartózkodó Bencion Chorman rabbi, Lejbis Teitelbaum rabbi, Norma Schwartzblatt-Rabinowitzot és Jocheved Orpázt meggyilkolták. A kétéves Mojsit indiai dadája mentette meg.

Az Izraelben, a nagyszüleinél nevelkedő Mose ezekkel a szavakkal állt a Knesset előtt: „Kérjétek Jeruzsálem békéjét: boldogok legyenek, kik téged szeretnek! Legyen béke bátyádon, boldogság palotáidban! Testvéreim és társaim kedvéért, hadd szólók: Béke benned!”

A DUNA-PARTI HÉTVÉGÉN JELENT MEG A ZSIDÓ JOG ÉS ETIKA ÚJ KÖTETE

Idén 42. alkalommal rendezték meg a nagy népszerűségnek örvendő, komoly hagyományokkal rendelkező Duna-parti haszid hétfvégét. Mostanra hagyománnyá vált, hogy ezekre a közösségi hétfvégekre a program főszervezője, Oberlander Báruch rabbi megjelentet egy kötetre valót az évek során írt háláchikus állásfoglalásaiból, a *Gut Sábész* magazin *Kérdezd a rabbi* rovatának válaszaiból, illetve az *Egység* magazinban megjelent cikkeiből. Ezúttal a *Zsidó jog és etika – Tanulmányok modern társadalmi kérdésekben* sorozat második kötetét jelent meg, benne olyan témákkal, mint hogy kóser-e a laboratóriumban előállított hús, zsidóknak számítanak-e az etióp falasák vagy hogy kell-e áldást mondani, ha találkozunk III. Károly királlyal.

A könyv megvásárolható a Károly krt. 20. szám alatt, a *Keren Or Központban* található *Judaika boltban*.

A LUBAVICSI REBBE OHELJÁNÁL IMÁDKOZOTT AZ IZRAELI ASKENÁZ FŐRABBI

Amerikai körútjának első állomásaként az áldott emlékéú Lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi oheljánál (a sír fölül emelt épület) előimádkozott a reggeli imánál David Lau izraeli askenáz főrabbi.

A Rebbe 28 évvel ezelőtt bekövetkezett halála óta zsidók és nem zsidók százazrei özönlenek évente az Ohelhez, hogy áldást, lelki és spirituális útmutatást vagy inspirációt nyerjenek a sírnál való imádkozás és cédulák elhelyezése által. Mielőtt az Ohelhez mennek, sokas pénzadományt adni, Tórát tanulni és spirituálisan felkészülni a látogatásra. Vannak, akik mikvébe mennek, tartózkodnak az evéstől és a bőrcipőjüket is leveszik, mielőtt belépnek az Ohelbe.

A HANUKAI FÉNY, mely bevilágítja a spirituális pusztaságot

Az áldott emlékü Lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi minden ünnep közeledtével üzenetet küldött követőinek és az egész zsidó népnek. Ebben az 1973-ban kelt hanukai üzenetben a fény ünnepének különleges erejéről írt.

Isten kegyelméből

Hanuka ötödik lángja, 5734 (1973. december 23.)

Brooklyn, N.Y.

Népünk, Izrael fainak és lányainak, éljenek bárhol.

Isten áldjon benneteket!

Üdvözlés és áldás!

A VILÁG MEGÚJULÁSA

A SLÁ (Jesájá Horowitz rabbi) úgy tanítja, hogy Hanuka az egész világra hatással van. Így fogalmaz: „Hanuka, mely a Szentély újjáavatására emlékezik, kapcsolatba hozható a világ megújulásával, mert a világot a Tóra és a parancsolatok betartása miatt teremtette Isten. A görögök célja az volt, hogy Izrael népe elfelejtse a Tórárt és a parancsolatokat. Amikor a hasmóneusok legyőzték őket, azzal a Tóra és a parancsolatok is győzedelmeskedtek, s ezáltal az egész világ megújult... Ahogy a világ teremtése azzal kezdődött, hogy „legyen világosság”, úgy Hanuka lényege is a fény fellobbantása”.

Hanuka és a gyertyagyújtás közötti kapcsolatot hangsúlyozza a gyertyagyújtás micvájának kiemelt jelentősége, melyről máshol már hosszabban értekeztem. Íme a lényeg:

Minden egyes parancsolatnak hatása van a világra (ahogy a SLÁ is utal erre), ám ez a hatás nem mindig észrevehető a fizikai szem számára vagy nem tapasztalható meg azonnal a parancsolat végrehajtása után.

Jó példa erre az adakozás micvája, mely az összes többi parancsolat gyökere, továbbá az élet és megélhetés áldása sugárzik a jótékonyt gyakorló személyre és családjára, illetve életerőt biztosít az egész világ számára. Mindez azonban nem tapasztalható meg közvetlenül, nem az történik, mint amikor elültetünk valamit, majd később betakarítjuk a termést. Fizikai szem ezt nem láthatja és a szekuláris elme nem foghatja fel.

A GYERTYA ÉS A FÉNY

Ehhez hasonlóan a parancsolatok betartásakor általában, amikor végtelen fény ragyog a világra, ahogy az

Írásban is áll: „a micva egy gyertya, a Tóra pedig fény”, maga a fény nem látható a fizikai szem számára.

A gyertyagyújtással kapcsolatos micváknak különleges státusza van, legyen szó az egykori Szentély fényeiről, vagy az otthonainkban fellobbanó szombati és ünnepi lángokról. A parancsolat végrehajtásának eredménye azonnal látható, amint megjelenik a fény, ráadásul mindenki számára, aki a közelben tartózkodik, hiszen a fény bevilágítja az egész házat.

A fényvel kapcsolatos parancsolatok közül azzal tűnik ki a hanukai gyertyagyújtás micvája, hogy az ünnep fényeit a házon kívül lobbantjuk fel. Az előírás szerint az otthon bejárata előtt, kint kell meggyújtani a gyertyákat, vagy ha ez nem lehetséges, akkor az ablakban. Ezáltal minden járókelő, zsidó és nem-zsidó egyaránt, észreveszi a lángot, mely kifelé világít és beragyogja a környezetet. Sőt, most már köztudott dolog, hogy Hanukakor a zsidók a világ minden táján fényeket gyűjtanak és ezzel elűzik a sötétséget (hiszen a gyertyákat naplemente után kell meggyújtani) és bevilágítják a közterületeket.

A SPIRITUÁLIS HATÁS

A hanukai gyertyák fent említett fizikai hatásából következtethetünk a spirituális hatására is: a hanukai fényeknek különleges módon képesek bevilágítani a száműzetés sötétjét, legyen szó a külvilágról vagy az ember belső száműzetéséről, más szóval a benne lakozó rossz ösztönről (mely tulajdonképpen a fizikai száműzetés kiváltó oka, ahogy imáinkban áll: „bűnünk miatt kiűzettünk országunkból”). Ez a ragyogás ráadásul azonnal érzékelhető, és nem igényel semmilyen előzetes magyarázatot vagy a külvilág részéről bármilyen felkészülést.

M. Schneerson

Erős jobbkanyar | Izrael választott

Izrael 2019 óta egy furcsa helyzetben él – ahogy félig viccesen több helyen megjegyezték, Izrael államformája az alkotmányos választási időszak. Idén novemberben ötödik alkalommal járultak három éven belül urnákhoz a választók, azzal a reménnyel, hogy vége sikerül valakinek megnyugtató többséget szereznie. Összeállításunkból kiderül, hogy született meg Izrael Állam és a választási rendszere, mit kell tudni a Knesetről és helyreállíthatja-e a politikai stabilitást az erős jobboldali győzelem.

ÚTON AZ ÖNÁLLÓSÁG FELÉ A BRIT MANDÁTUMTÓL AZ ELSŐ VÁLASZTÁSIG

CHANA DEUTSCH írása

Ahhoz, hogy megértsük, hogyan alakult ki a mai Izrael, érdemes egy kicsit visszább lépni az időben, megismerkedni a brit mandátum történetével, ami elvezet bennünket Izrael első demokratikus választásáig.

Winston Churchill és Herbert Samuel Jeruzsálemben, 1921

Az első világháborút követően a Nemzetek Ligájának feladata volt, hogy a korábban német, illetve oszmán fennhatóság alatt levő területek feletti kontrollt más kezekbe adja. A győztes szövetséges erők (Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium és Ausztrália) adminisztratív mandátumot kaptak ezekben a régiókban a saját kormányzattal nem rendel-

kező térségek vezetésére. A szövetségesek és az Oszmán Birodalom között 1920-ban kötött sèvres-i békeszerződés értelmében brit kontroll alá került az addig oszmán fennhatóság alatt lévő Transzjordánia (a mai Jordánia) és Palesztina (a mai Izrael, ide értve Jehudát és Somront is, valamint a Gáza-övezet).

PALESZTINA NEVE

A Nemzetek Ligája 1922 júliusában Nagy-Britanniát bízta meg a palesztinai mandátum létrehozásával. (Itt fontos megjegyezni, hogy „Palesztina” Izrael római korban használt neve és nem a soha nem létezett „palesztin nép” hazáját jelöli.) Nagy-Britannia feladata az volt, hogy – „elismerve a zsidó nép és Palesztina történelmi kapcsolatát” – elősegítsék egy zsidó állam létrejöttét Izrael földjén.

Nem sokkal később, 1922 szeptemberében a Nemzetek Ligája és Nagy-Britannia úgy határozott, hogy a zsidó nemzetállam nem terjed majd ki a Jordán-folyótól keletre eső, a mandátum mintegy háromnegyedét kitevő területre, ahol végül megalakult a Jordán Hasemita Királyság, vagyis Jordánia.

ÖNKORMÁNYZAT

A palesztinai brit mandátum lehetővé tette a területén élő zsidó és arab közösségeknek, hogy saját belső ügyeiket maguk intézzék. A hatóságoknak nem volt könnyű dolga, mivel a növekvő arab nacionalista mozgalom tagjai teljességgel elutasították a zsidók független állam létrehozására való törekvését. A Jisuv, vagyis az államalapítás előtti zsidó közösségek összessége azonban nem tétlenkedett: létrehozta

PUBLIC DOMAIN

választott közgyűlését és a Nemzeti Tanácsot. A gazdaság növekedett, a héber nyelv terjedt, településeket alapítottak, megszervezték a héber nyelvű oktatási rendszert és virágzott a kulturális élet is. Mindemellett azonban komoly nehézségekkel kellett szembenézniük a Jisuv tagjainak: a brit kormányzat arab nyomásra számos vállalatát semmissé tette, így többek között jelentős mértékben korlátozta a bevándorlást és a földek megszerzésének lehetőségét, arab részről pedig állandósultak a támadások. Ezek közül az egyik leghírhedtebb a hevroni mészárlás volt: Hevronban a

XX. század elejére a közösség szépen felvirágzott, tagjai jó viszonyt ápoltak a város arab többségével is, bejáratosak voltak egymás otthonaiba, részt vettek egymás ünnepein. 1929-ben azonban az arab csőcselék hatalmas vérfürdőt rendezett a hevroni zsidó lakosok körében: 67 embert – időseket és fiatalokat, férfiakat és nőket – gyilkoltak meg hidegvérrel és további számos zsidó megsebesült a gyilkos támadásban. A brit rendőrök nem avatkoztak közbe, nem siettek a zsidó lakosok segítségére, bár később menedéket nyújtottak nekik. A túlélők még egy ideig megpróbálták a vá-

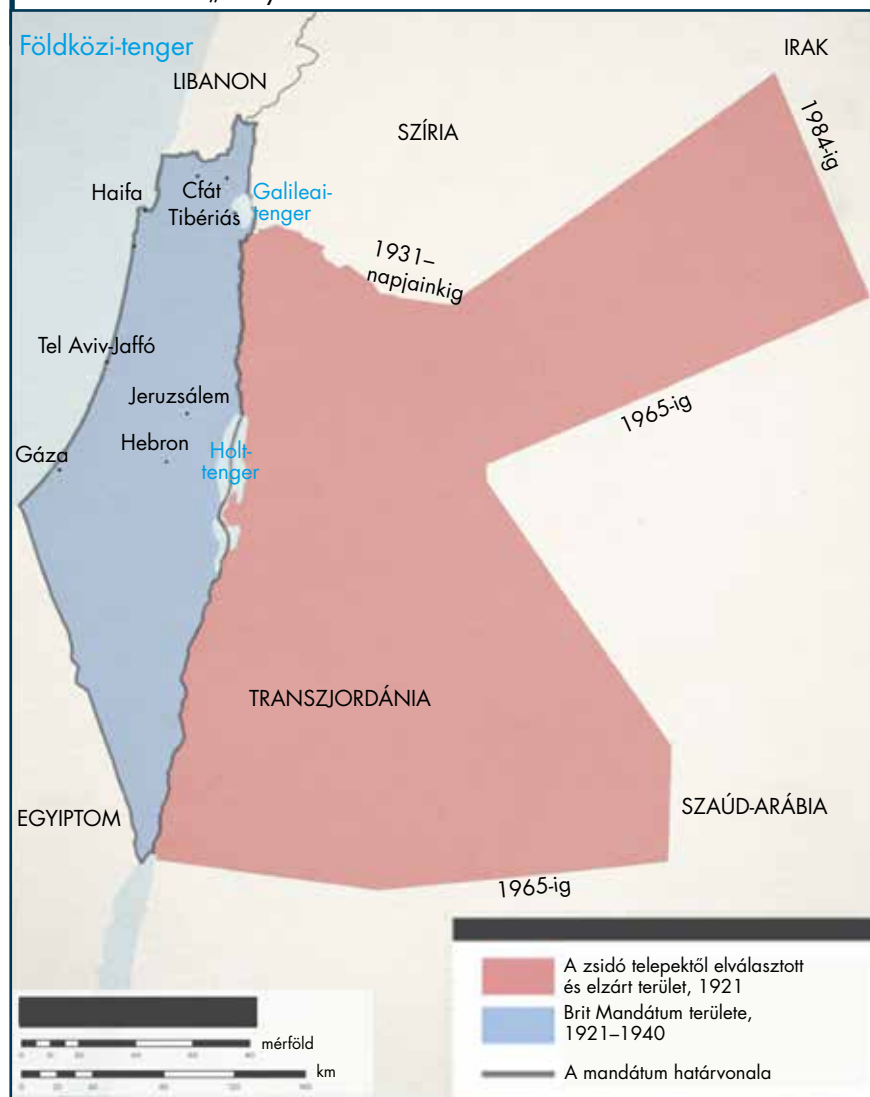
rosban maradni, ám a britek az evakuálás mellett döntöttek. Több ezer év után az atyák városa zsidó lakosok nélkül maradt.

A FEJLŐDÉS ÉVEI

A brit mandátum évei minden nehézségükkel együtt lehetővé tették a mai Izrael alapjainak lerakását. Erre az időre esik az ún. harmadik, negyedik és ötödik alija (vagyis bevándorlási hullám). A harmadik alija 1919 és 1923 között túlnyomó részben Lengyelországból, Oroszországból és Kelet-Európa más államaiból összesen 35 ezer olét (új bevándorlót) hozott magával, akik a Balfour-deklaráció és a palesztinai brit térnyerés adta reménytől vezérelve, illetve az első világháborút követő pogromok elől menekülve kerestek boldogabb életet a Szentföldön. Létrehozták a leendő Izrael infrastruktúrájának és politikai berendezkedésének alapjait, megszületett a Hisztadrut, vagyis a szakszervezet, az izraeli hadsereg elődje, a Hágáná, megindult a nagy mértékű iparosodás és megerősödött a mezőgazdaság. Számos új kibuc (vagyonközösségen alapuló mezőgazdasági település) és mosáv (szövetkezeti mezőgazdasági település) alakult, melynek tagjai minden erejükkel dolgoztak az ország építésén.

1924-től, a negyedik alija folyamán elsősorban a lengyel középosztály tagjai érkeztek a brit mandátum alatt álló Palesztinába. Ennek okát részben a lengyel gazdasági krízisben és a zsidók tevékenységét korlátozó intézkedésekben kell keresnünk, részben pedig abban, hogy 1924-től nagyon erősen limitálták az Egyesült Államokba való bevándorlást. Míg korábban az Európából távozni vágyók szabadon dönthettek arról, hogy Amerika vagy Izrael felé veszik-e az útjukat, ettől fogva az előbbi döntés sokakban fel sem merülhetett. A magukkal hozott tőkéből műhelyeket, gyárakat, szállodákat, éttermeket és üzleteket hoztak létre, illetve nagyszabású építkezések indultak. Ebben az időszakban 67 ezer fővel gyarapodott a terület zsidó népessége.

A brit mandátum területének kb. 77%-a a Jordán folyótól keletre volt. 1921-ben Nagy-Britannia külön közigazgatási egységet hozott létre Transzjordánia néven, ezt a felosztást ábrázolja a térkép, melyen külön felirat figyelmeztet, hogy csak „illusztrációs célokra” szolgál és nem szabad „irányadónak” tekinteni.

AZ ÖTÖDIK ALIJA

Az államalapítást megelőző aliják közül az utolsóra, az ötödikre már a világgazdasági válság és a készülő háború árnyékában került sor, még mindig a brit mandátum idejében. Az angolok korlátozásai ellenére 1929 és 1939 között nem kevesebb, mint 250 ezer zsidó telepedett le Izrael földjén, akik jelentős mértékben átformálták a Jisuv, az államalapítás előtti izraeli letelepedés arculatát. 1933-ban, Hitler hatalomra kerülésével özönleni kezdtek a legális és illegális bevándorlók. A Németországból és Ausztriából érkező zsidók, akik az ötödik alija teljes számának mintegy negyedét tették ki, nagy mértékben lendítették elő-

PUBLIC DOMAIN

A Mandátum ellen tiltakozó zsidók Jeruzsálemben, 1939

re a fejlődést. Ők voltak a nyugat- és közép-európai új bevándorlók első képviselői.

E folyamatokkal párhuzamosan egészen az állam függetlenedéséig folyt az *alija bét*, vagy más néven a *háápálá*, az „illegális”, vagyis titkos bevándorlás. Kezdetei – akárcsak a legális alijáké – az oszmán uralom utolsó évtizedeire nyúlnak vissza, mivel a törökök 1882-től szigorúan szabályozták, hogy hányan és milyen körülmények között telepedhetnek le a Szentföldön Kelet-Európából.

1916-tól a brit adminisztráció, illetve a néhány évvel később létrejött palesztinai brit mandátum idején szintén meghatározott kvóták vonatkoztak a bevándorlásra. Hitler hatalomra kerülését követően –

a kvótákat és a britek éberségét kijátszva – egyre többen próbáltak bejutni az országba. A második világháború kitörése előtt több ezer embert sikerült a különféle, részben földalatti szervezeteknek Izraelbe juttatni.

MENEKÜLÉS A HÁBORÚ ELŐTT – ÉS UTÁN

A háború idején a britek többszörözött erővel őrizték a partokat és fordították vissza vagy süllyesztették el a menekülőket szállító hajókat. Végül 21 hajónak sikerült partot érnie, fedélzetükön összesen nagyjából 15 ezer menekülttel. Emellett szárazföldi úton is egyre nagyobb számban érkeztek a Szentföldre a közel-keleti országokból menekülő zsidók.

A háborút követően a túlélők nagy számban igyekeztek elhagyni szülőföldjüket és letelepedni az Ígéret földjén. Az őket szállító hajók többségét megállították a britek, az utasokat az atliti menekülttáborba, később Ciprusra kényszerítették. A szabad bevándorlásért vívott küzdelem 1947 nyarán érte el csúcspontját az Exodus híres útjával.

A britek tiltásainak és korlátozásainak kijátszásával 1934 és 1948 között mintegy 115 ezer *máápil*, titkos illegális bevándorló jutott el a Szentföldre. Rajtuk kívül nagyjából 51 ezren váraoztak ciprusi menekülttáborokban, ők csak a függetlenség kikiáltása után juthattak be Izraelbe.

Sir Edmund Allenby érkezése Jeruzsálemben, 1914.

ÚT A FÜGGETLENSÉGHEZ

Miután az ENSZ közgyűlése 1947. november 29-én elfogadta a felosztási tervet, Anglia bejelentette a palesztinai brit mandátum lejártát, melynek 1948. május 15-ével kellett életben lépnie. Mivel ez szombatra esett, a független Izrael Állam létrejöttét már pénteken nap közben, 1948. május 14-én (ijár hónap 5.) bejelentette Dávid Ben-Gurion, Izrael leendő első miniszterelnöke, azzal a kitételrel, hogy csak este, a mandátum hivatalos lejártával lép életbe.

Ezzel párhuzamosan létrejöttek azok az intézmények, melyek feladata az új állam igazgatása volt. Ezek azonban nem demokratikus választások útján megválasztott szervek voltak: tagjaik a Zsidó Ügy-

FORRÁS: NATIONAL ARMY MUSEUM

NŐK A SZENTFÖLDÖN

A palesztinai Brit Mandátum ideje alatt több ezer, felsőfokú tanulmányokat végzett nő érkezett Európából a Szentföldre. Így történt, hogy a világon itt volt a legmagasabb a női orvosok aránya a férfiakhoz képest. Szinte minden, felsőfokú képzést megkívánó munkakörben voltak nők és az egyetemeken is viszonylag magas számban tanultak, noha hozzá kell tenni, hogy a felsőfokú oktatási intézményekben nem fogadták őket jó szívvel. A harcos nők kitartásának jutalmaként 1926-ban a nők választójogot kaptak és választhatóvá is váltak. Az 1948-as államalapításkor már természetes volt a nők szavazati és választhatósági joga. Az első Kneszet 120 tagja között összesen 11 nő volt. A Kneszet első ötven évében a nők aránya tíz százalék körül volt, viszont Izrael olyan eredménnyel büszkélkedhet, amellyel sok más demokratikus ország nem: 1969-ben nő lett Izrael Állam miniszterelnöke. Ő volt Golda Meir.

AZ ELSŐ VÁLASZTÁS

A független zsidó államot 1948. május 14-én kiáltották ki, azonban még nyolc hónapnak kellett eltelnie az első parlamenti választások megtartásáig. Ebben az átmeneti időszakban a brit mandátum alatt a zsidó közösséget képviselő Zsidó Ügynökség (Szochnut) és Zsidó Nemzeti Alap intézményei irányították a többfrontos háborút vívó Izraelt. A Függetlenségi Nyilatkozat október elsejére írta ki az első választást, ám a harcok miatt kétszer is módosítani kellett ezen a dátumon, és végül 1949. január 25-én járulhattak először az urnákhoz a fiatal állam polgárai. A nehéz körülmények ellenére a részvételi arány közel kilencven százalékos volt.

A parlamenti választás lebonyolítását népszámlálás előzte meg 1948 novemberében, melyet egy hét órán át tartó kijárási tilalom alatt bonyolítottak le. Összesen félmillió választásra jogosult embert találtak. Összehasonlításképp: a tavaly novemberi, 25. voksolás alkalmával ez a szám elérte a 6,79 millió főt.

Ahogy azóta is mindig, az első választás munkaszüneti nap volt, mert a szombati pihenőnap szabályai nem teszik lehetővé a részvételt, a hét többi napján pedig dolgoznak az emberek.

Az első választást valódi ünnepként élték meg az emberek. A városok terein a különböző pártok tartottak nagygyűléseket, voksolásra biztatva a tömeget. Bár a politikai paletta akkor is rendkívül megosztott volt és a szélsőbaloldali erőktől a radikális jobboldali pártokig, ultraortodoxoktól a harcos ateistákig számtalan csoport állított listát, a voksolás napja békésen zajlott, nem jegyeztek fel incidenseket.

Dávid Ben-Gurion, Izrael első miniszterelnöke és a szociáldemokrata Mápáj (Izrael Földje Dolgozóinak Pártja) vezetője arról a reményéről beszélt, hogy a háború lezárta után békés viszony alakítható ki a szomszédos államokkal, a mandátum területén kijelölt arab állam létrehozását pedig az arab államok belügyének tekintette. Mose Dáján ezredes, aki abban az időben Jeruzsálem katonai parancsnoka volt, kijelentette, hogy Izrael sohasem fogadhatja el Jeruzsálem nemzetközi várossá minősítését, és szorgalmazta a Jeruzsálemtől nyugatra eső területek teljes visszafoglalását, ahol új települések alapításával kell összekötni Izrael többi részét a fővárossal.

Menáchem Begin, későbbi miniszterelnök, a jobboldali Cherut (szabadság) párt vezére szintén a zsidó települések alapításának felgyorsításáról beszélt, nem

máshol, mint a Cherut mozgalom által frissen alapított Rámát Rázielben, a jeruzsálemi hegyekben.

Az első választások során még elég volt egy százalékos pontot elérni a bejutáshoz (ma 3,25 százalékra van szükség ehhez), ami a 21 induló pártból tizenkettőnek sikerült. Első helyen a Mápáj végzett, ők 46 helyet kaptak a 120 fős törvényhozásban. A második erő a marxista Mápám lett 19 mandátummal, majd az Egyesült Vallásos Front következett 16 képviselői székkel. Ebben a frakcióban együtt ültek a vallásos-cionista Mizráchi és a háredi Águdát Jiszráel tagjai. A Cherut 14 mandátumhoz jutott, a kommunisták négyhez. A Kneszetben erős baloldali többség jött létre, az első jobboldali kormányra egészen 1977-ig, Begin győzelméig kellett várni. Az első törvényhozásba mindössze egyetlen arab párt jutott be, mely a Mápáj irányítása alatt állt és két helyet kapott. A legkisebb, a voksok egy százalékát, összesen 4399 szavazatot megszerző párt a Jemeniek Szövetsége volt, mely a Jemenből bevándorolt zsidókat képviselte. Frakciót alapíthattak továbbá a közepesen álló Általános Cionisták, a liberális Progresszív Párt, a Szfárádi és Keleti Zsidók pártja, a revizionista Harcosok Listája és a cionista nőszövetség, a WIZO.

Izrael első parlamentje először Jeruzsálemben, a Zsidó Ügynökség központjában ült össze, majd a város ostroma miatt egy ideig Tel-Avivban, egy mozi épületében, ezt követően pedig egy szállodában működött. A függetlenségi háború után a Kneszet visszatért Jeruzsálembe. Ma is használják, ikonikussá vált épületét 1966-ban adták át.

Naftali Deustch

nökség és a Zsidó Nemzeti Tanács korábban megválasztott vezetői közül kerültek ki. Ezt a Függetlenségi Nyilatkozat tette lehetővé, melyben a következő szerepelt:

Kijelentjük, hogy a Brit mandátum lejártával, 1948. május 15-től fogva és míg az állam megválasztott hatásá-

gait a Választott Alkotmányozó Közgyűlés által elfogadott alkotmány-nak megfelelő módon nem hozzák létre legkésőbb 1948. október 1-jén, az Ideiglenes Állami Tanács működik átmeneti államtanácsként és ennek végrehajtó szerve, Izrael átmeneti kormánya alkotja majd az Izrael ne-

vet viselő zsidó állam átmeneti kormányát.

Mivel azonban az állam létrehozásával egyszerre megkezdődött a függetlenségi háború, a választásokat nem lehetett megtartani az előírt időpontig. Hogy ez miként alakult, meg tudhatják a következő cikkünkben.

David és Paula Ben-Gurion igazolják magukat az 1949-es választáson.

TESSÉK VÁLASZTANI!

NAFTALI DEUTSCH *írása*

Nem újdonság, hogy Izraelben igen gyakran tartanak parlamenti választásokat. Ritka, amikor egy kormány kitölti a teljes mandátumát. Az utóbbi három és fél év öt voksolása azonban még a zsidó államban is erős túlzásnak számít. Az utolsó, 2022 novemberében rendezett kör azonban sikeresnek tekinthető, úgy tűnik, szilárd kormány alakult Jeruzsálemben. Érdemes áttekinteni, hogy vajon mi okozza az izraeli politika állandó bizonytalanságát, mi akadályozza a hosszútávú stabilitást.

Az alapvető választ az izraeli társadalom rendkívüli megosztottságában kell keresni, mely egészen más mélységgel bír, mint ami Magyarországon tapasztalható. Ha jobban belegondolunk, a magyar társadalom tagjai meglehetősen hasonló életmód szerint élnek, függetlenül attól, hogy éppen kormánypártiak, ellenzékiek vagy akár valamelyik szélsőséges erő támogatói. A mély ideológiai árkok ellenére napi rutinjuk, érdeklődési körük, szabadidős szokásaik, nyelvhasználatuk, kultúrafogyasztásuk, életcéljaik, vágyaik nemigen térnek el egymástól. Izraelben azonban egészen más a helyzet: az egymás mellett élő népek és szubkultúrák tagjai gyakran gyökeresen mást gondolnak az élet legnagyobb kérdéseiről és egymástól teljességgel eltérő válaszokat adnak rájuk. A nemzetiségi, vallási, nyelvi, világnézeti, származási törésvonalak mentén olyan csoportidentitások alakultak ki, melyek értékrendje, igénye és jövőképe egészen távol áll egymástól. Ennek megfelelően a politikai paletta is rendkívül színes és összetett, rengeteg párt verseng a szavazatokért, ráadásul számos párt valójában több kisebb erő szövetsége, ami tovább nehezíti mind az eligazodást, mind a stabil kormányzást.

Alább azokat a pártokat és támogatói csoportjaikat vesszük górcső alá, melyek a legutóbbi választások alkalmával – egyedül vagy szövetségben másokkal – elérték a Kneszetbe jutáshoz szükséges 3,25 százalékos küszöböt.

LIKUD

A párt 32 mandátumot szerzett Binjámín Netánjáhu vezetésével, s ezzel ismét a legnagyobb frakciót alakította meg a Kneszetben. A *likud* szó jelentése tömb,

1973-ban ugyanis Menáchem Begin és Áriel Sáron több jobboldali erő összefogásával hozott létre egy új erőt, mely négy évvel később elsőprő győzelmet aratott a választásokon. Ez volt az első alkalom a modern Izrael történetében, hogy nem a baloldal kapott felhatalmazást a kormányalakításra. A Likud konzervatív, jobboldali erő, mely a szabad piacgazdaságot támogatja. Alapvetően szekuláris párt, a zsidó vallási hagyományok felé azonban tisztelettel fordul, ezért szavazói között sok vallásos zsidót is találunk. Az észak-afrikai és közel-keleti származású zsidók hagyományosan nagy számban szavaznak a Likudra, mert sokáig alulreprezentálva érezték magukat a baloldali világi, askenázi elit vezette országban, továbbá igen fontosak számukra a zsidó hagyományok, még ha nem is élnek teljes mértékben a vallási előírások szerint. A párt kiemelt helyen kezeli a gazdasági és a biztonsági kérdéseket, a hatnapos háború során felszabadított területeken létesült zsidó települések fejlesztését és az ország zsidó jellegének megőrzését.

JES ÁTID

A „Van Jövő” pártot Jáir Lapid alapította mindössze tíz évvel ezelőtt, s a novemberi választásokon eddigi legjobb eredményét érte el 24 megszerzett mandátummal. A párt a középben álló, középosztálybeli, liberális, szekuláris (javarészt askenázi) zsidók között népszerű. Támogatói közül sokan tartoznak a baloldali pártokból és a zátonyra futott „békefolyamatból” kiábrándult választók népes taborába. Bár a Jes Átid számára fontos Izrael szekularizációja, a pártvezér apja, a magyarul jól beszélő Tomi Lapid által vezetett és elődjé-

nek tekinthető *Simuj* (változás) párt harcos vallásellenessége valamivel kevésbé jellemző rá, korábban vallásos és háredi miniszterei is voltak. A Jes Átid nem zárja ki egy palesztin állam megalapítását, hajlandó lenne területek feladására és akár zsidó települések felszámolására is. További törekvése a háredi társadalom iskolázottságának és a munkaerőpiaci részvételének növelése.

CIONUT HÁDÁTIT

Nevéből következően ez a párt a vallásos-cionista mozgalom tagjait képviseli. A viseletükről „horgolt kipásoknak” is nevezett izraeliek ortodox zsidóként határozzák meg magukat (az irányzat teljes palettáját felölelve, a liberálistól a hárediig), hisznek abban, hogy Izrael Állam megalakulása a megváltás folyamatának kezdete, emellett kiemelten fontos számukra a katonai szolgálat és a társadalom életében való aktív részvétel. A 14 mandátumot szerzett párt a veterán *Máfidál* (Vallásos-Nemzeti Párt) és az abból kivált számtalan kisebb frakció romjaira épült. A választásokon együtt indultak a politikailag náluk radikálisabb, ám nem vallásos képviselőket is indító **Ocmá Jehudit** (Zsidó Erő) párttal, melynek karizmatikus vezetője, Itámár Ben-Gvir sokat lendített a pártszövetség népszerűségén. Először neki köszönhető, hogy a Cionut

Hádátit képes volt a tradicionális szavazóbázisán kívül álló csoportokat is megszólítani, legyen szó a vegyes városokban élő izraeliekről vagy a saját képviselőikkel elégedetlen háredi fiatalokról. A 14 helyet fele-fele arányban osztja meg egymás között a két erő. A pártszövetség célja Izrael zsidó karakterének erősítése, a vallási törvények szerepének növelése, a terrorizmussal való könyörtelen leszámolás és a Júdea-Somron (Szamária) területén lévő zsidó települések számának gyarapítása. A Chábád mozgalom tagjai között mindig igen népszerű volt Ben-Gvir politikája, többségük így a Vallásos Cionizmus pártra szavazott novemberben.

MÁCHÁNE HÁLEUMI

A 12 helyet szerző, Nemzeti Tábor nevet viselő, középjobb pártszövetség élén Beni Gantz leköszönt védelmi miniszter áll. A szövetségben az általa alapított **Káchol-Láván** (Kék-Fehér) párt és a Likudból kivált Gidon Száár vezette **Tikvá Chádásá** (Új Remény) párt vesz részt. A Nemzeti Tábor elsősorban a biztonsági kérdésekre koncentrált, a palesztin állam kérdését pedig jelenleg nem tartja aktuálisnak. Az állam és a vallás viszonyát tekintve a Likudhoz áll közel és nem zárja ki a háredi pártokkal való együttműködést. Szavazói elsősorban a Netánjáhu vezette Likudot elhagyókból és a Jes Átídtól jobbra álló liberálisokból, illetve valamelyeset a Vallásos Cionistákat túl radikálisnak tartó horgolt kipásokból áll.

SÁSZ

A háredi (szigorúan ortodox), közel-keleti és észak-afrikai származású zsidókat tömörítő, 11 mandátumot szerző pártot a néhai országos szfárádi főrabbi, Ovádjá Joszef alapította. A név a *Somrój Szfárád* (a szfárádi zsidók védelmezője) rövidítése, de utal a szóbeli tanegyzésére is. A párt célja a keleti zsidók érdekeinek vé-

delme, saját oktatási hálózatának fejlesztése, Izrael zsidó karakterének erősítése és a nélkülöző rétegek támogatása. Mivel a keleti zsidók túlnyomó többsége igen tradicionális szemléletű, továbbá úgy érzi, hogy származása miatt hátrányba kerül az élet különböző területein, a Sász sokkal nagyobb szavazóbázissal rendelkezik, mint azt a szfárádi-hárediek száma indokolná.

Szociális programjuk miatt a szegényebb rétegekből (akár a drúz vagy az arab közösségben is) sokan voksolnak rájuk, a keleti zsidók kultúrájának és hagyományainak hangsúlyozása miatt pedig a vallásos-cionista rétegből is szereznek szavazatokat, különösen mióta politikájuk jobbra tolódott biztonsági és palesztin ügyekben.

JÁHÁDUT HÁTORÁ

A hét helyet rendelkező Tóra Zsidósága pártszövetség az askenázi háredi zsidók politikai ereje. Két frakcióból áll: a hászidokat képviselő **Águdát Jiszráelből** (Izrael Szövetsége), ahol a guri rebbe szava számít elsősorban, illetve a nem-hászid, más néven litván zsidókat tömörítő **Degel HáTorá** (A Tóra Lobogója) pártból, ahol a 99 éves Gerson Edelstein rabbi a legnagyobb tekintély. A két frakció kapcsolata nem teljesen harmonikus, de egy rövid időszakot leszámítva mindig sikerült elkerülniük a szakadást. A pártszövetség legfontosabb és szinte kizárólagos feladatának a háredi közösség védelmét, jogainak megőrzését és a számukra folyósított állami támogatások növelését tartja, illetve igyekszik a vallási törvényeknek érvényt szerezni az élet minden területén. Kiemelt helyen kezelik a háredi férfiak katonai szolgálat alóli mentességének fenntartását és a világi tárgyak oktatását mellőző iskolák működtetését. Mind a jobb-, mind a baloldallal együttműködnek, amennyiben pénzügyi követeléseiknek eleget tesznek. A cionista ideológiától való távolságtartásukat jelzi, hogy nem fogadják el miniszteri tisztséget, képviselőjük miniszterhelyettesként végzi feladatát.

JISZRÁEL BÉTÉNU

Az Avigdor Liberman vezette, hat mandátumhoz jutott Izrael az Otthonunk párt elsősorban az egykori Szovjetunió-

ból bevándorolt polgárokat képviseli. Fontos célkitűzése az állam és a vallás teljes szétválasztása. Ennek fő oka, hogy szavazóinak jelentős része vallási értelemben nem számít zsidónak vagy egyáltalán nem az, illetve az, hogy a szovjet zsidóság túlnyomó többsége nem kötődik a hagyományokhoz. Liberman sokáig Netánjáhu hú szövetségese volt, az utóbbi években azonban ádáz ellenfélvé vált, így az ellenzéki erővel működik együtt. A párt politikai és gazdasági kérdésekben alapvetően jobboldali beállítottságú.

ÁVODÁ

Az államalapító Munkapárt, mely évtizedek keresztül Izrael vezető politikai ereje volt, a legutóbbi választáson éppen csak átlépte a küszöböt és négy képviselői helyhez jutott. A magát szociáldemokratáknak definiáló erő jelenleg az egyetlen baloldali-cionista párt a Kneszetben, miután a radikális Merc nem jutott be a törvényhozásba. A Munkapárt továbbra is kiáll a palesztin állam megalapítása mellett, fontos számára az állam szekularizációja, a kisebbségi jogok szavatolása és a liberális gazdaságpolitika megregulázása.

ARAB PÁRTOK

Az izraeli arab társadalom hasonlóképpen megosztott, mint a zsidó. Az állammal való szembenállásuk, illetve az arab pártok felé érzett elégedetlenségük miatt sokan nem vesznek részt a szavazásban, egy apró kisebbség különböző cionista pártokra szavaz, a többiek pedig négy párt közül válogathatnak, melyek között van marxista, iszlamista és nacionalista is. Az iszlamista és főképpen a beduinok között népszerű **Ráám** szakítva a hagyományokkal kormányzati pozíciót vállalt a Bennett-Lapid kormányban, a többiek nem hajlandóak erre. Az arab kisebbség jogainak biztosítása mellett e pártok magukénak érzik a Palesztin Autonómia területén élő arabok ügyét is, a terrorcselekményekkel megértőek, sőt esetenként támogatóak is. Egy részük a zsidó állam felszámolását tűzte ki célul. Amikor egységbe tömörültek, 15 mandátumot kaptak, ám a legutóbbi választás előtt három külön listát indítottak, melyből két párt jutott be, öt-öt helyet szerezve a Kneszetben.

Határozott jobbra át Izraelben

SERES LÁSZLÓ írása

Izraelben nagy várakozásokkal, Európában és a világban főként aggodalommal tekintenek a hatodik Netánjáhu-kormány működése elé. Az új, markánsan jobboldali kabinetnek számos külpolitikai kihívással kell szembenéznie, de arra is ügyelnie kell, hogy Izrael zsidó és demokratikus államként is fennmaradjon.

„Izrael egyik napról a másikra raszszista, homofób nemzetté változott? Bár bizonyára vannak rothadt almák, az izraeliek többsége továbbra is kedves, segítőkész és mérsékelt. Ahogy Martin Luther King Jr. egyszer megjegyezte: az erkölcsi világ-egyetem íve hosszú, de az igazságosság felé hajlik” – ezzel a találó megjegyzéssel reagált a The Jerusalem Post szerzője, Brian Blum arra a világszerte tapasztalható kritika- és aggodalom-cunamira, amely előntötte a médiát a november 1-i izraeli választások után.

Benjamin Netánjáhu győzelme hosszú évek politikai válságának, labilis kormányzásának vet véget – 64 mandátumával a Likud és partnerei kényelmes többséggel rendelkeznek a 120 tagú Knesszetben –, de új, a zsidó állam alapjait érintő problémákat is gerjeszthet.

A jobboldal győzelmével kapcsolatos legtöbb ellenérzésnek több összetevője volt:

- az eddigi kormány jó PR-jából következő veszteségérzés;
- az új kormányfő mint korrupciós perek vádlottja;
- a demokratikus intézmények, kisebbségek, ill. főként a bíróságok jogainak meghirdetett megnyirbálása, visszamenőleges jogalkotás;
- szélsőjobboldali vezetők múltbéli ténykedései és sok esetben két-

séges ígéretei (pl. Júdea–Szamária teljes annektálása) a jövőre nézve.

A STABILITÁSRA SZAVAZTAK

A Bennett/Lapid vezette, kényszer szülte baloldali-centrista-jobboldali egységkormány számos sikert is felmutathatott, de a kampány során egyértelműen kiderült, hogy mondanivalóban és szervezésben is képtelen volt hiteles válaszokat adni.

Kezdődő új terrorhullám, szinte napi merényletek és rendőrségi razziák idején hirdették ismét a kétállami „megoldást”, vitatott gázmező-szerződést kötöttek Libanonnal a kampány közepén. Mindeközben a Bennett/Saked vezette jobboldali Jamina látványosan összezuhant, a két baloldali pártot pedig Lapid képtelen volt egységes lista állítására bírni – csak ezzel szavazatok ezrei szálltak el.

Az áttörésként eladott libanoni megállapodás és az új késelések merényletsorozat az izraeliek biztonság iránti igényét vetette fel éles formában, ezt viszont a Likud és a végül 14 mandátumot szerzett szélsőjobboldali partnerei tudták megfelelő kommunikációval, közösségi médiajelenléttel kiaknázni.

A választók egyértelműen értésre adták, hogy a biztonság megte-remtése érdekében kormányzati stabilitást várnak el, és ezt a jobboldal

pártjaitól várják. Az is benne foglaltatik ebben az eredményben, hogy a választók településpártiak, nem tartják vita tárgyának a létező, legitim telepek ügyét.

Lapzártánkkor még nagyban tart a koalíciós vita a Likud és a szélsőjobb között a tárcák elosztásáról (a Vallásos Cionizmus, az Ocma Jehudit és a Noam egységes listája eddig is három frakcióra oszlott), az új kormány előtt álló főbb kihívások azonban már adottak: ezek a kül- és biztonságpolitikát éppúgy érintik, mint azt a kérdést, hogy Izrael fenn tud-e maradni egyszerre zsidó és demokratikus államként.

ANNEKTÁLÁS HELYETT: A PALESZTIN ÖSSZEOMLÁS ELKERÜLÉSE

Az amerikai diplomácia már közvetlenül a választás után egyértelművé tette, hogy olyan, nem szélsőséges politikusok részvételét várják az új izraeli kormányba, akikkel szót lehet érteni például a településpolitikában. Netánjáhu ezzel az érveléssel igyekezett leszerelni Bezalel Szmotrics, a Vallásos Cionizmus párt elnökének azon ambícióját, hogy megszerezze a védelmi tárcát.

Az amerikai partnerség fenntartása kiemelt jelentőségű lesz az új, nemzetközi mozgásterében korlátozott jobboldali kormány számára, akárcsak az európaiakkal való nor-

mális viszony. Nem véletlen, hogy a régi-új kormányfő a republikánus zsidó konferencia előtt mondott videóüzenetében kiemelte Biden elnökkel való szívélyes kapcsolatát is.

Fontos szempont – és későbbi belső vitákhoz is vezethet –, hogy szélsőjobbos koalíciós partnereitől eltérően Netánjáhu nem akarja annektálni a ciszjordániai (júdeaszamáriai) területeket, az Ábrahám-szerződéseket lehetővé tévő amerikai béketerv kedvéért is csupán a szuverenitás Jordán-völgyre való kiterjesztéséről mondott le két éve, nem a teljes A, B és C zónáról.

Nem sokkal a kormányalakítási határidő lejárta előtt Netánjáhunál járt egy magas rangú amerikai kormánytisztviselő, aki sürgette az izraelieket, hogy tegyenek meg mindent a Palesztin Hatóság megerősítése érdekében, mivel egyre inkább aggodnak a palesztin önkormányzat esetleges összeomlása miatt.

Éz nem alaptalan félelem: a szaporodó terrortámadások, a Tempom-hegy körüli állandó feszültség annak az eredménye, hogy az autokrata, korrupt Palesztin Hatóság képtelen betölteni feladatát. Mahmúd Abbász elnök távozásával egyértelműen a még szélsőségesebb frakciók, pl. a Hamász töltenek be a hatalmi úrt, mint Gázában. Ronen Bar, a Sin Bet (a titkosszolgálat) vezetője is figyelmeztette a miniszterelnök-jelöltet, hogy a palesztin kormányzat összeomolhat, ami a biztonság romlásához vezethet.

A FŐ KIHÍVÁS: TOVÁBBRA IS IRÁN

Ha ezt a helyzetet Netánjáhu kezelni akarja, valószínűleg mérlegelnie kell, hogy alkalmas-e a feladatra a belbiztonsági tárcát ambicionáló, korábban rasszista uszításért és terrorszervezet támogatásáért elítélt 46 éves Ocma-vezér, Itamar Ben-Gvir, aki már a kódobáló palesztinokra is lövetne konfliktus esetén. Ben-Gvirnek hamar hihetővé kell tennie imázs-váltását: az elmúlt években igyekezett szabadulni szélsőséges múltjától.

Saját „szomszédsága” mellett Netánjáhu számára természetesen az Izrael megsemmisítését folyamato-

san kommunikáló Irán lesz a fő kihívás: a belső válságtól sújtott iszlamista államot a tüntetэшullám valószínűleg az agresszívabb külpolitika és a fokozott atomfenyegetés felé sodorja. Ez alapjaiban érinti a zsidó államot, ezért is fontos az Iránnal szemben álló muszlim államokkal való együttműködés, más arab országok (pl. Szaúd-Arábia) esetleges bevonása az Ábrahám-szerződésbe.

Nem véletlen, hogy egyik első telefonbeszélgetését Netánjáhu Erdogan török elnökkel folytatta „a kapcsolatok új korszakáról”. A két ország még augusztusban jelentette be, hogy helyreállítják a 2018-ban felfüggesztett diplomáciai kapcsolatokat. Erdogan, akárcsak korábban Bennett, aktívan próbál közvetíteni az orosz-ukrán háborúban, amelyben egyébként Izraelnek is mérlegelnie kell neutralitását, Ukrajna fokozott megsegítését – ez az elmozdulás már Lapid kormányzása idején megtörtént.

Moszkva és a zsidó államot folyamatosan fenyegető teheráni rezsim ugyanis most már nyíltan együttműködnek: a két ország november elején állapodott meg iráni drónok orosz területen történő gyártásáról. Egy fokozott iráni-orosz kooperáció akár átértékelteheti Moszkvában, engedik-e a későbbiekben is Izraelnek, hogy Szíriában kilője az Irán által támogatott terrorszervezeteket.

„FELÜLBÍRÁLATI ZÁRADÉK”: A JOGÁLLAM VÉGE?

Számos izraeli elemzés megállapítja a választás egyik tanulságaként, hogy a választók Izrael zsidó jellegét, nemzeti érdekeinek fokozott képviselését várják az új kormánytól. Ez azonban szakértők szerint könnyen a bíróságok szerepének csökkentésével, a fékek és ellensúlyok Izraelben igen érzékeny rendszerének felborulásához vezetnek.

Nem is a Likud, hanem a hareidi (ultraortodox) Egyesült Tóra Júdaizmus Párt követelte, hogy még a kormány megalakulása előtt döntenek egy olyan törvény elfogadásáról, amely egyszerű többséggel a

Kneszet alá rendelné az alkotmánybíróságként is működő legfelsőbb bíróságot: a jogszabály ugyanis megfosztaná a testületet azon jogától, hogy érvénytelenítse az alkotmányellenesnek ítélt törvényeket.

Alkotmány és más intézményi kontrollinstancia híján az úgynevezett felülbírálati záradék elfogadásával megszűnne a törvényhozás, illetve a végrehajtó hatalom egyetlen lényeges ellenőrzési, felülbírálati lehetősége.

Éz olyan érzékeny kérdéseket érintene, mint az illegális bevándorlókval való bánásmód, a palesztin magánterületeken épített telepek (outposts) legalizálása vagy az ultraortodox fiatalok mentesítése a katonai szolgálat alól. A Legfelsőbb Bíróság az elmúlt 30 évben 22 alkalommal döntött úgy, hogy egy Kneszetben elfogadott törvény „aránytalan kárt okozott vagy méltatlan célt szolgált”.

Felháborodást okozott az egyébként halachikus (vallási törvények alapján álló) államot akaró Szmotricsék pártjának azon javaslata is, amely kifejezetten Netánjáhunak kedvezne: visszamenőleg eltörölnék azokat a vádpontokat (csalás és a bizalommal való visszaélés), amelyekkel Netánjáhut vádolják a korrupciós perekben.

Sokan, főként a jobboldalon érzik viszont úgy, hogy Izraelben egyfajta aktivista bíraskodás nyert teret, korlátozva a választott kormány munkáját. Ahogy Amichay Éva két éve a Neokohnon írta: „...bírói ítéletekbe rejtve hoztak létre egyfajta ‚alkotmányt’, amit a parlament, a törvényhozó testület sosem fogalmazott meg, és nem hagyott jóvá, vagyis a Legfelsőbb Bíróság a mindenek feletti hatalom pozíciójában politikai szerepre tör.”

Erre azonban nyilván nem lehet válasz a másik véglet sem: az igazságszolgáltatás ellehetetlenítése. Izrael új, markánsan jobboldali kormánya akkor lehet igazán sikeres, ha a megjelenítendő zsidó érdekek közé sorolja az izraeli demokrácia, az intézmények függetlenségének megtartását is.

A KNESZET TITKAI

NAFTALI DEUTSCH írása

Az izraeli kormány legfőbb törvényhozó szerve a Kneszet (héberül כנסת), ami annyit tesz, hogy gyülekezet, tanács, utalva a 2500 évvel ezelőtti Izrael népét vezető rabbitanácsra, a százhusz tagú „Nagy Gyülekezet”-re (Kneszet Hágdolá).

A VÁNDORLÓ KNESZET

A törvénykezésen kívül a Kneszet feladatai közé tartozik többek között az elnök és a miniszterelnök megválasztása, valamint a kormány felügyelete. Számos kisebb bizottságból tevődik össze, melyek a kormány működésének egyes szegmenseit felügyelik. Az összesen százhusz képviselót négyéves ciklusokra választják meg. A Kneszet először az 1949. januári választásokat követően február 14-én ült össze. Ettől fogva ide-oda költözött néhány jeruzsálemi és tel-avivi épület között, majd 1950-tól kezdve 16 éven át a jeruzsálemi Frumin-házban tartották az üléseket.

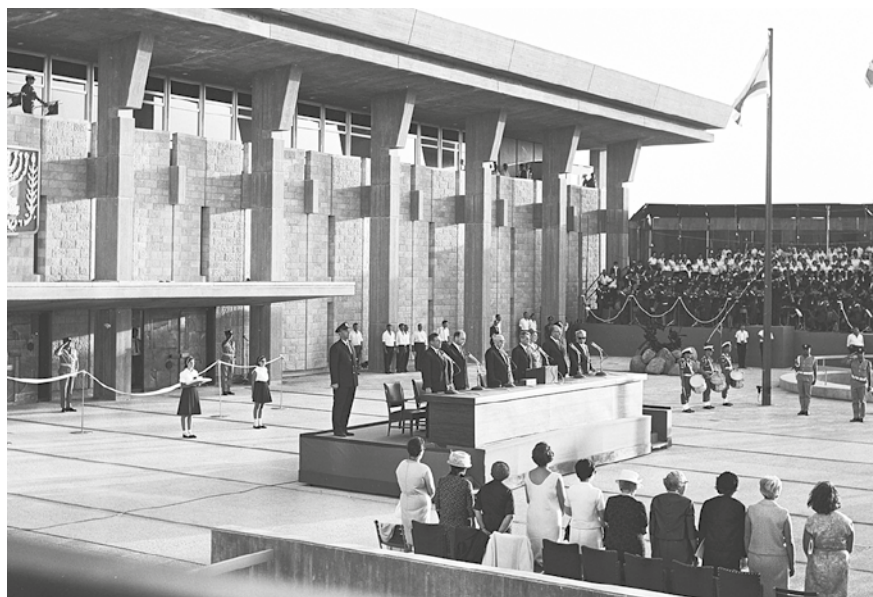

Ülésezik a Kneszet a Frumin-házban (1952)

1957-ben Joszef Klarwein építész nyerte meg az állandó épület megtervezésére kiírt pályázatot. A felavatott épület azonban teljesen eltért az eredeti tervektől, mivel az

építkezés kilenc éve során folyamatosan váltották egymást a vezető építésszek, ezért állandóan változtak a tervek is. A Kneszet jellegzetes épülete a főváros csendes Givat Rám negyedében, egy domb tetején épült fel. Bár az eltelt majdnem hat évtizedben hozzáépítettek néhány helyen, az alapvető szerkezet nem változott. A letisztult formavilágú épület szerénysége nagyban elüt a magyar Parlament díszes és monumentális megjelenésétől.

AZ ÁLLANDÓ ÉPÜLET

Az avatási ünnepség

Az elkészült Kneszetet 1966. augusztus 30-án, 56 éve avatták fel nagyszabású állami ünnepség keretében és a képviselők már másnap összegyűltek benne. Az avatási ceremónián mintegy hatezer vendég vett részt, köztük államelnökök és ötezer izraeli polgár is végignézte az eseményt a szemközti domboldalról. Az akkor még fiatal parlamenti képviselő, későbbi államelnök Simon Peresz így emlékezett vissza az ünnepségre: „A Kneszet épületének felavatása ünnepnap volt az állam számára és megindító esemény az egész nemzetnek... Valódi izgalom és boldogság volt érezhető, hasonló ahhoz, amikor az ENSZ határozatban mondta ki Izrael Állam megalapítását. Leraktuk az állam demokratikus alapjait. Euforikus volt a hangulat, és érezni lehetett azon történelmi pillanatnak a nagyszerűségét, melyben megteremtettük a fiatal Izrael Állam jövőbeli demokráciájának infrastruktúráját.”

Kádis Luz, akkori Kneszet-szóvivő így beszélt: „Itt, a főváros, Jeruzsálem dombjainak egyikén avatjuk fel a Kneszet állandó épületét. Izrael Állam fennállásának 18 éve után otthont kapott a legfontosabb intézmény, minden izraeli hatóság, szabály és törvény forrása. Ősi prófécákat teljesítettünk be. Valóra vált a Cionba való visszatérés, Izrael törzsei nemzeti

Chagall-terem

egységének elismerése, miközben ragaszkodunk azokhoz a szellemi értékekhez, melyeket a zsidó nép a szétszórtság évezredei alatt mindig magával hordozott és melyek újjáéledésének és virágzásának elsődleges spirituális okait képezték.”

Lévi Eskol miniszterelnök szintén az esemény szimbolikus jellegét emelte ki: „Ez az épület, mely otthont ad az ország törvényhozásának, Izrael újjáéledését szimbolizálja a saját földjén, jelzi szuverenitásának megújulását, és tanúskodik arról, hogy az ország számára fontos a fejlett demokrácia. Az izraeli demokrácia nehéz korban alakult ki, megpróbáltatások idején, krízishelyzetek napjaiban, katonai, gazdasági és szociális kihívások közepette. Kívülről jövő ellenségeskedés, félelemkeltés és támadások elleni keserű küzdelem során formálódott... A Kneszet üllőjén kovácsolódik ki a nép nemzeti egysége; falai között alakul ki a népet sújtó rettenetes csapás után a saját határait közé visszatérő gyermekek csodálatos uniója. Itt egyesül Izrael, mely örökös vándorlása során mindvégig hordozta saját örökségét, kultúráját és a jobb napok iránti reményt, mellyel szétszórátása és állandó fájdalom ellenére harcolt létéért és sikerrel járt. Erre a legfőbb intézményre tekintve Izrael népe és a diaszpóra tudni fogja, hogy a munkának eljön a jutalma, és a létért folytatott küzdelem, valamint a megváltás iránti, generációkon át tartó vágyakozás nem volt hiábavaló.”

CHAGALL KNESZETE

A letisztult, klasszikus formájú és rendkívül szerény megjelenésű épület kétségtelenül legpompásabb eleme a negyedik emeleten található Chagall-terem, mely különféle ünnepségek és állami események színhelye. A tágas termet a zsidó festőóriás, Marc Chagall (1887-1985) alkotásai díszítik: három hatalmas fali szöttes, valamint egy fali és tizenkét padlómozaik. A művész 1960-ban kereste fel a fentebb már említett Kádis Luz szövívőt azzal, hogy néhány alkotást készítené az épülő Kneszet számára. A következő években megindult a munka, majd felállt a csapat, mely Chagall színeiben gazdag, egyedi stílusú képeit gigantikus méretű szöttesekké alakította. Végül 1968-ban, 6596 napnyi munkát követően készültek el a gobelinek: magasságuk 4,8 méter, a két szélső szélessége öt és fél, a középsőé kilenc és fél méter. A faliszőnyegek főbb témái az Istennel kötött szövetség, a

visszatérés az Ígélet földjére, a szétszórtság egybegyűjtése, a tóraadás, a béke próféciai, valamint a zsidó nép a modern kori Izraelben. Megjelennek a zsidó nép nagyszerű vezetői, például Mózes és Dávid király és a zsidó történelem különböző korszakainak egy-egy jellegzetes epizódja, közte a kelet-európai pogromok és Izrael Állam kezdetei.

A tizenkét padlómozaikokat V-VI. századi izraeli zsinagógák mozaikpadlóit inspirálták. Gyümölcsök, állatok, gyertyatartók, sófár, áldásra emelt kéz – a gazdag motívumvilág bőségesen ad felfedezni valót a szemlélő számára. A mozaikok külön érdekessége, hogy többnyire helyi kövekből készültek, csupán a sárgák és narancsok származnak az olaszországi Muránóból. A munka komplexitása miatt – Chagall végtelenül gazdag színvilágát kellett a limitált színskálával rendelkező mozaikokká formálni – két mozaikművész érkezett Izraelbe az alkotások kivitelezésére, akikkel a mester már korábban is dolgozott együtt. Chagall később egy további mozaikkal gazdagította az együttest. A 6x5,5 méteres fali mozaikon a szöttesek tematikája szerepel gazdag szimbólumvilággal.

LÁTOGATÁS A KNESZETBEN

A Kneszet épülete megtekinthető nyitvatartási időben, előzetes egyeztetés nélkül, sőt egyes viták is látogathatók a nagyközönség számára. Vezetés héber, angol, arab, német, orosz, spanyol és francia nyelven érhető el. Csoportos vezetéshez előzetes foglalás szükséges. Fontos figyelembe venni, hogy a belépés illendő öltözkében lehetséges és rendkívül szigorú biztonsági feltételekhez kötött. Külföldi látogatók csak érvényes útlevelel felmutatása után léphetnek az épületbe.

A Kneszet madártávlatból

Generációról generációra

HOGYAN BEFOLYÁSOLTA A MINISZTERELNÖK CSALÁDJA IZRAEL MAI ARCULATÁT?

NAFTALI DEUTSCH írása

Az izraeli politika nagy visszatérője és legismertebb alakja a régi-új miniszterelnök, Binjámín Netánjáhu. A veterán politikusnak van honnan merítenie, ha ihletre, ideológiai megerősítésre vagy egy példaképre van szüksége, mert felmenői fontos szerepet töltek be a cionista mozgalomban.

Első generáció:

A CIONISTA RABBI

A történetet érdemes nagypjánál, Nátán Mielikowsky rabbinál (1879-1935) kezdeni, aki az Orosz Birodalomban, a zsidók számára kijelölt letelepedési övezetben született és a térség legnevesebb jesivájában, Volozsinban tanult. Ott került kapcsolatba a vallásos-cionista mozgalom-

Volozsinyi jesiva, ahol a nagypapa tanult

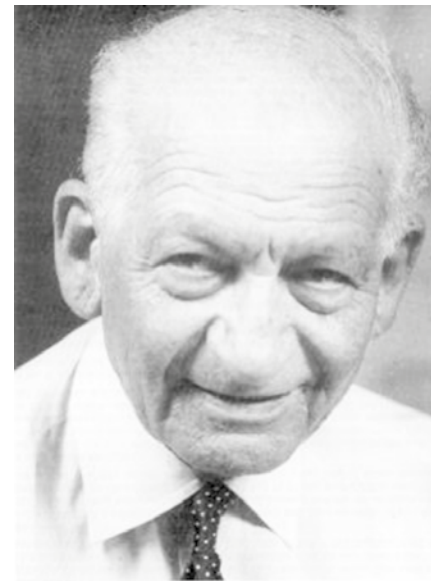
mal és hamarosan az irányzat lelkes szónokája lett, először Oroszországban, majd Lengyelországban. 1920-ban feleségével és kilenc gyermekével a Szentföldre vándorolt, ahol oktatással és írással foglalkozott. Egyik írói álneveként a Netánjáhut használta,

ezt vették fel hivatalosan később a fiai. Mielikowsky rabbi a Jisuv küldöttjeként bejárta Anglia és az Egyesült Államok zsidó közösségeit, hogy alijára buzdítsa az embereket. Elkötelezettségére jellemző, hogy kilenc hónapos amerikai tartózkodásai alatt hétszáz előadást tartott. A szentföldi zsidó közösség politikai életében is részt vett, a jobboldali revizionista mozgalmat támogatva. Közele kapcsolatot ápolt a legendás főrabbiával, Ávrám Jicchák Kookkal, aki „isten sugallattól vezérelt szónok”-ként méltatta a jeruzsálemi Olajfák-hegyén tartott búcsúztatásakor.

Második generáció:

TUDÓS ÉS TÖRTÉNÉSZ

Egyik fia, Elisa neves matematikus lett. Ő a Héber Egyetemen a Budapestről még a húszas években alijázott Michael Fekete tanítványa volt, majd Erdős Pállal is kutatott együtt. Másik fia, Ben-Cion (1910-2012), a miniszterelnök édesapja a humán területek után érdeklődött és történészként futott be jelentős karriert. Jeruzsálemben alapított családot, felesége Cila Szevál lett és három fiuk született: Jonátán (1946-1976), aki a entebbei túsmentő akció közben vesztette életét, Binjámín (1949) és Ido (1952), aki

Elisa Netánjáhu

orvosi és írói pályára lépett. Ben-Cion Netánjáhu rabbi édesapja ellenére világi életet élt, politikailag azonban maradt a jobboldalon és Zeev Zsabotyinszkij követője és rövid ideig titkára volt. Az államalapítás előtt sok évet töltött az Egyesült Államokban, ahol kutatással foglalkozott, illetve a revizionista Új Amerikai Cionista Szövetséget vezette. Az ENSZ felosztási tervét ellenezte és a szentföldi arabok kitoloncolásában látta a konfliktus megoldásának módját. Politikai

aktivitása mellett nem hanyagolta el a tudományt, elsődleges kutatási területe a középkori spanyol zsidóság volt. Jesájáhu Lebowitz professzorral karöltve évekig szerkesztette a Héber Enciklopédiát. A hatvanas-hetvenes években jelentős karriert futott be amerikai egyetemeken, ahonnan végül Jonátán halála után tért haza. Nagy figyelemmel kísérte Binjámin pályáját, és nem riadt vissza a kritikától sem, amikor fia politikáját túlzot-

Netánjáhu édesapjával,
Ben-Cionnal

tan megengedőnek ítélte. 102 éves korában, saját otthonában érte a halál.

A harmadik generáció:

A NEMZETI HŐS ÉS A POLITIKUS

Fia, Binjámin szintén sokat tanult az Egyesült Államokban. Építési és menedzsment diplomát szerzett kimagasló eredménnyel, majd politológiai hallgatott. Tanulmányait többször megszakította, hogy hazájába visszatérve a harctéren szolgáljon. A hadseregben az elit Szájeret Mátkál felderítőegység tagja volt és számtalan bevetésen vett rész mélyen az ellenséges vonalak mögött mind ötéves szolgálata alatt, mind pedig azt követően, tartalékosként. Az akciók során többször szenvedett sérülést, végül századosi rangban szerelt le.

Netánjáhu szakmai karrierjét egy bostoni befektetőcsoportnál kezdte pénzügyi tanácsadóként. Ebben az időszakban a politikai és gazdasági élet számos szereplőjével került köze-

li kapcsolatba. Munkája mellett, általában Ben Nitay néven, gyakran védelmezte Izrael politikáját a sajtóban. 1982 és 1984 között Izrael washingtoni nagykövetségén dolgozott, majd 1984 és 1988 között az ENSZ-ben

Netánjáhu a hadseregben (1967)

képviselte nagykövetségként a zsidó államot. Ez volt az az időszak, amikor megismerkedett a Lubavicsi Rebbével, aki nagy hatást gyakorolt rá és Netánjáhu gyakran kérte ki a tanácsát a későbbiekben is. Mandátuma lejárta után csatlakozott a Likud párthoz, majd parlamenti képviselővé választották. 1993-ban ő került a Likud élére és három évvel később győzelemre vezette a pártot. Ő lett Izrael első belföldön született és egyben legfiatalabb miniszterelnöke. A következő, 1999-ben tartott voksoláson azonban alul maradt Ehud Barákkal szemben, s átmenetileg visszatért a civil szférába. 2002-ben az akkori miniszterelnök, Áriel Sáron külügyminiszternek nevezte ki, majd a 2003-ban felálló kormányban pénzügyminiszterként dolgozott. Széles körű reformjai és

a piac liberalizációja eredményeként a második intifáda miatt nehéz gazdasági helyzetbe került gazdaság felvirágzott és beindult a ami napig is tartó töretlen fejlődés. Miután a gázai kivonulás végrehajtása érdekében Sáron kilépett a Likudból és új pártot hozott létre, Netánjáhu ismét a Likud élére állt, és három éven át az ellenzék vezetőjeként politizált, majd 2009-ben megint csak ő alakíthatott kormányt, ahogy 2013-ban, 2015-ben és – Beni Gantz-cal rotációban – 2020-ban is. 2017-ben több ügyben eljárást indítottak ellene korrupció és hatalommal való visszaélés gyanújával, amit 2019-ben vádemelés követett. A koronajárvány lelassította az ügy vizsgálatát, ami a mai napig folyik. Netánjáhu tagadja a vádakát.

2021-ben, tizenkét év kormányzás után ellenzékbe kényszerült, majd miután a 2022 novemberében tartott választásokon a Likud kapta a felhatalmazást a kormányalakításra, visszatért a miniszterelnöki székbe.

A negyedik generáció:

A MÉA SEARIMTÓL

A HÉBER EGYETEMIG

Netánjáhu magánélete hasonlóan fordultatos, mint politikai pályája. Első felesége Miriam Wiezmann volt, akivel 1972-ben kötötte össze életét. Egy lányuk született, Noá, aki később a válásos életet választotta és a legszigorúbbnak tartott háredi negyedben, a jeruzsálemi Méá Seárimban él családjával. Második felesége a brit Fleur Cates volt, aki a kedvéért felvette a zsidó vallást és 1981-ben összeházasodtak. Ez a frigy csupán néhány éven át tartott, közös gyermekük nem született. Harmadik és egyben jelenlegi felesége Szára Ben-Árci, aki az El-Al légiutas-kísérője volt, amikor megismerkedett Netánjáhuval. 1991-ben házasodtak össze és két fiuk született: Jáír és Ávner.

HAMAROSAN MAGYARUL IS!

A Könyv Népe Kiadó és a Likud Magyarország kiadásában 2023 áprilisában – a héber és az angol kiadás után – magyarul is megjelenik Benjamin Netánjáhu miniszterelnök életrajzi könyve.

Figurális ábrázolás a zsidóságban

SZUKKOTTÓL KARÁCSONYIG – MIT TANULHATUNK EGY JERUZSÁLEMI SZUKKOTI SÁTOR DEKORÁCIÓJÁBÓL?

OBERLANDER BÁRUCH RABBI írása

Egy jeruzsálemi család különleges szukkoti díszeiről készült videó bejárta a zsidó világhálót. A felvétel tanulsága szerint a sátorban híres tórai és talmudi történeteket, haszid legendákat jelenítettek meg kis szobrocskákkal: sivatagban vándorló ősapák, vízimalmot hajtó csobogó patakocska eleve-níti meg ezeket a történeteket. Csakhogy a kiállítás váratlan felzúdulást keltett a Vasvári zsinagóga közösségének körében. Írásunkban összegyűjtöttük a felmerült kérdéseket és válaszokat.

A Vasvári Pál utcai zsinagóga WhatsApp csoportjában osztottam meg egy nagyon egyedien dekorált jeruzsálemi szukkáról készült videót. Ahogy a képernyőfotókon is látszik, a szukkoti sátrat különböző tórai és újkori jelenetekkel díszítették, amelyeken a szukkoti sátorba látogató spirituális, ún. uspizin¹ vendégek történetét jelenítik meg. Meglepő módon hatalmas vihar kerekedett a kérdésből a csoportban. Az ízlésbeli kérdésem túl olyan háláchikus és nevelési kérdések merültek fel a parázs vita során, melyeket csoportosítva válaszoltam meg.

SZUKKOTI DEKORÁCIÓ VAGY BÁLVÁNYSZOBOR?

Kezdjük az első kérdéssel: hogy kerül a csizma az asztalra, vagyis szobrocskák egy szukkába?

A HÁROMDIMENZIÓS FIGURÁLIS ÁBRÁZOLÁS TILALMA A ZSIDÓSÁGBAN

Közismert, hogy a zsidóság tiltja a háromdimenziós figurális ábrázolást. Ennek az elvi alapja az a tórai mondat, hogy „Vigyázzatok tehát nagyon magatokra; mert nem láttatok semmi alakot, amely napon szólt hozzátok az Örökkévaló a Hórében a tűz közepéből...”².

A tilalom két részből áll. Egyrészt arra vonatkozik, hogy az ember ne készítsen szobrot, mert az bálványimádáshoz vezethet. Erről szól a tilalom a Tízparancsolatban: „Ne csinálj magadnak faragott képet, bármely alakját annak, ami az égben van fönt és ami a földön van alant és ami a vízben van a föld alatt. Ne borulj le előttük és ne szolgálj őket...”³. Másrészt tiltja, hogy az égistekről készítsünk szobrokat, mert ez közelebb viszi az embert ahhoz, hogy az Örökkévalót is valamilyen fizikai alakban képzelje el: „Ti láttátok, hogy az égből beszéltem veletek: Ne csináljatok mellettem (oti) ezüst isteneket, meg arany isteneket ne csináljatok magatoknak”⁴, a Talmud szerint⁵ a „mellettem” vonatkozik az égistekre, hozzátéve⁶, hogy az ilyenek készítése azt a gyanút keltheti, hogy bálványszoborként készítette azokat az ember.

Ebbe a tilalomba esik az emberábrázolás is⁷, mivel az emberi alak isteni képmásának számít⁸, valamint mert Isten valamilyen „emberalakban” jelenik meg a próféták látomásaiban⁹, ezért lesz az emberábrázolás is tilos, ahogy Isten ábrázolása sem megengedett¹⁰.

Az elfogadott vélemény a *Sulchán áru*chban¹¹, hogy az emberábrázolási tilalom csak a háromdimenziós ábr-

zolásra vonatkozik, de festeni szabad emberi alakokat (égitesteket azonban tilos). Ennek ellenére voltak olyan haszid mesterek, akik misztikus okokra hivatkozva el-lenezték a fényképezést¹².

AMIKOR AZ OROSZLÁNOK TARTJÁK A KÖTÁBLÁT A ZSINAGÓGÁBAN

A *Sulchán áruch* egyes kommentárjai azt írják, hogy zsinagógákban állatok és emberek ábrázolása csak olyan magasan engedélyezett, ahol ima közben nem ötlük az ember szemébe¹³. Hasonlóképpen sokan nem támogatták a szépen díszített *máczzorokat*, ünnepi imakönyveket sem, mert elvonják az ember figyelmét az imádkozásról¹⁴. A gyakorlatban azonban sok zsinagóga van, ahol az ábrázolása jóval alacsonyabban van elhelyezve. Például sok zsinagógában szokták ábrázolni azt a talmudi Misnát¹⁵, hogy „Légy bátor, mint a párduc, könnyű, mint a sas, gyors, mint a szarvas, erős, mint az oroszlán, amikor tened kell Mennyei Atyád akaratát!”.

Hasonlóképpen nagyon elterjedt, hogy a tórateker-csek ruháját, a frigszekrény fölötti részt vagy annak a függönyét két oroszlán díszíti, akik a kőtáblákat tartják a mancsukban. Ebben az esetben az is a probléma, hogy ezek már nem kétdimenziós, hanem kidomborodó ábrázolások. Hogyan lehetnek ezek megengedettek ilyen jól látható helyeken? Szofér-Schreiber Chájim (1821–1886) pesti rabbi szerint¹⁶ ez csak akkor megengedett, ha nem teljes oroszlánt ábrázolnak (lásd lejjebb). Tenenbaum Jáákov (1831–1897) putnoki rabbi nevében a fia azt írta¹⁷, hogy arra kérte a közösséget, hogy ne készítsenek ilyen díszítést, és hogy „ne az oroszlánok tart-sák a kőtáblát, hanem a közösség tagjai”¹⁸.

RÉSZLEGES EMBERI ARCKÉP

A bevezetés után térjünk át a kérdésre, amely az előbb említett nagy vitát kiobbantotta. Hálácháellenesek-e ezek a kis figurák? A *Sulchán áruch*¹⁹ a ROS (Rábenu Áser) véleményét idézi, miszerint az emberi ábrázolás tilalma „csak egy, az összes testrésszel ábrázolt teljes alak-ra” vonatkozik, ha csak a fej van test nélkül, vagy test fej nélkül van, az nem tilos. Bár a RóMÁ azt mondja, hogy a szokás ezt a véleményt követi, ám a *Sulchán áruch* kommentárjai szerint²⁰ a szigorú véleményt kell figyelembe venni, vagyis azt, hogy a teljes arc ábrázolása még test nélkül is tilos.

Ehhez egy érdekes történet kapcsolódik. 1735-ben Amszterdamban kinevezték rabbinak Elázár Rokéácht (1685–1741). Ennek alkalmából kiadtak érmét, az egyik oldalon az arcképével, a másik oldalon pedig idézetekkel és a kinevezése dátumával. Az óbudai származású Jáákov Emdin rabbi (1698–1776) nagyon erősen tiltakozott ellene²¹, „amikor rápillantottam, akkor megdöb-bentem és erősen csodálkoztam, hogy ez tényleg a rab-bi tudtával és akaratával készült-e, akit a maga idejében jámbor embernek ismertek. Pedig megnéztem, és ott van egy fej ábrázolás a mellkasig teljes arccal, kidombo-rítva. Ez véleményem szerint teljesen tilos...”. Állítólag

Rokeach rabbi emlékérmé

éppen ezért ez a pénzérme jó állapotban nagyon ritka, mert a tilalom miatt tönkretették az arcot rajta. Ennek ellenére előkerültek belőle eredeti, ép példányok.

Az újpesti születésű Gestetner Nátán (1932–2010) izraeli rabbi, miután megnézte az érmét, azt írta²², hogy egyértelműen látszik, hogy hiányoznak róla a rabbi fülei. A fül nélkül ez nem egy teljes arckép, így megengedett az ábrázolása²³. Ehhez kapcsolódik, hogy mikor 1994-ben az Egyesült Államok kongresszusa posztumusz Kongresszusi Aranyéremmel tüntette ki a Lubavicsi Rebbét, akkor olyan aranyérmet verettek, melyen

A Lubavicsi Rebbe emlékérmé

– lubavicsi rabbikkal egyeztetve – profilból látható a Rebbe. [A Kongresszusi Aranyérem az USA legmagasabb polgári érdemrendje, melyet a kongresszus olyan személyeknek adhat, akik kiemelkedő tetteket hajtottak végre „az Egyesült Államok biztonsága, jóléte vagy nemzeti érdekei érdekében”.] Ez az ábrázolásmód biztosan megengedett, hiszen, az arc csak félig látszik²⁴.

A videókon látható kis figurákról nem lehet eldönteni, hogy ki van-e dolgozva teljesen az arcuk, nem csak rá van festve, mindenesetre fülük nincsen, így háláchikusan biztosan nem számítanak tilalmas szobornak. Így, ízlésunktól és tetszésunktól függően, szabad ilyen kis „tárlatot” készíteni a szukka díszítésére.

SZABAD-E SZUKKADÍSZÍTÉSRE HASZNÁLNI KARÁCSONYI DEKORÁCIÓT?

„Nekem a decemberben városszerte felállított betlehemek jutottak eszembe.”

A háláchikus források vizsgálatából megállapítottuk, hogy ez a fajta szukkadíszítés nem megy szembe a háláchával. Ugyanakkor el kell ismernem, hogy ezzel nem oldottam meg teljesen a vitát, mivel felmerült egy másik kérdéskör is, mert voltak, akik a szobrocskákkal illusztrált jelenetekről a karácsonyi dekorációkra asszociáltak. Azonban úgy vélem, ehhez a kérdéshez másként áll hozzá az, aki külföldön, nem zsidók között nőtt fel, és az, aki világ életében Jeruzsálemben élt, vallásos környezetben: ő valószínűleg egyáltalán nem asszociál erre. Ez csak szocializációs és érzéskérdés, így mindenki egyénileg eldöntheti, hogy szeretne-e ilyet látni a szukkáiban vagy sem.

Egy hasonló kérdés merül fel a szukkadíszítés kapcsán a responsum irodalomban: szabad-e olyan díszekkel dekorálni a sátrat, amelyeket eredetileg karácsonyra szántak.

A kérdéssel *Smuel (1913–2015) bné bráki* rabbihoz fordultak, aki válaszában²⁵ azt a szabályt idézte a *Sulchán áruch*ből²⁶, hogy „olyan gyertyát, ami más valláshoz tartozik, nem szabad micva céljára használni, mint a sábeszi és hanukai gyertyagyújtás vagy a zsinagóga világítása”²⁷. A *Sulchán áruch* egy másik²⁸ helyén ezt jobban kifejti: „olyan viaszgyertyát, amit más vallás szertartásához meggyújtottak, de aztán eloltották és egy zsidónak adták, nem szabad használnia a zsinagógában. Ennek ellenére magáncélra felhasználhatja”.

Ebből a második idézetből egyértelműen kiderül, hogy ha még nem használták a gyertyát nem-zsidó szertartáshoz, akkor még akár micva célokra is szabad használni²⁹. Ehhez *Smuel* rabbi hozzáteszi, még akkor is szabad micvára használni a még nem használt gyertyákat, ha kifejezetten nem-zsidó szertartásokhoz ajánlja is a gyártó. Ez alapján minden további nélkül használható az újonnan vásárolt, még nem használt karácsonyi dekoráció is a szukkotai sátrak díszítésére.

Joséf Sálom Eljásvi (1910–2012) jeruzsálemi rabbi³⁰, bár egyetért a megengedő érveléssel, mégis úgy véli,

nem illik szukkotai dekorációként karácsonyi dekorációt használni. Egy másik rabbi szerint³¹ még háláchikus is problémás az olyan dolgok használata, amelyekről egyértelműen tudható, hogy mire készültek, akkor is, ha még soha nem használták őket. Ehhez hozzáteszi: „azok a külföldi zsidók, akik látták, mire szokták használni ezeket a dolgokat, kizártnak tartják, hogy micva céljára használják őket, ezért szerintem még Izraelben sem illik ezt micvára használni [még ha nem is látták más vallási kontextusban használva]”.

Mindezek ellenére saját tapasztalatból tudom mondani, hogy nemcsak Izraelben, de a diaszpórában is elterjedt ezeknek a használata. Ilyen volt a szüleim szukkáiban és az összes szomszédunkéban is. Ennek oka, hogy úgy tartja mindenki, ahogy *Smuel* rabbi is írja, hogy a gyártó nem kizárólagos céllal gyártja a terméket és a csomagoláson csak egy ajánlott felhasználási forma szerepel, amivel leginkább el lehet adni a terméket, de a vevő úgy használja fel, ahogy akarja³².

SZENT ÉLETŰ BÖLCSEK ÁBRÁZOLÁSA A GYEREKEK OKULÁSÁRA

„Nekem tetszik ahogy a zsidóság történelméből több fontos jelenetet ábrázolnak. Inkább tanító jelleget látok benne.”

Elértünk az utolsó nagy kérdéskörhöz: a háláchikus és esztétikai aspektusok után a pedagógia használatához. Ez pedig az, hogy az ifjúságnak szánt vallási irodalomban, amelyben bibliai és talmudi történeteket dolgoznak fel, illik-e ábrákat készíteni a szent életű bölcsekről és a biblia nagy alakjairól.

ÁBOHÁB RABBI:

„...ezek az arcképek... nem teszik lehetővé a Tóra és az istenszolgálat jobb megértését”

A korábbi időkből *Smuel Áboháb (1610–1694)* velencei rabbi *Dvár Smuel* responsum könyvében (247. fejezet) ez szerepel: „Nem tagadnám ön előtt, hogy mindig is fájt nekem, amikor láttam ezeket az arcképeket a szent Tóránk történeteiből. Nem a háláchá miatt, hisz ezek nem teljes arcú képek [lásd a sorozat előző részeiben], hanem a

JÁTSZHATNAK-E ZSIDÓ GYEREKEK JÁTÉKBABÁKKAL?

A témához kapcsolódik egy régebben feltett kérdés is, mellyel egy olvasó fordult a rabbihoz: ha nem szabad teljes alakos emberábrázolást készíteni, akkor hogyan magyarázhatóak a minden kisgyerekes családnál fellelhető, sokszor teljesen élethű játékbabák?

Erről az érdekes kérdéstről a rabbinikus irodalomban is szó esik. Deutsch Eliezer (1850–1916), bonyhádi rabbi azt a választ adta⁴¹, hogy mivel ezek a babák gyerekjátéknak készültek, és a gyerekek teszik ide-oda, akár a földre vagy más, esetleg nem tiszta helyre, ezért „nem tiszteletreméltó” tárgyak (*kélim mövuzim*)⁴², és nem kell tartani attól, hogy „mások tévesen istenségként tekintsenek rájuk”⁴³. Ezzel együtt találkoztam már olyan családdal is, akik nem akarják elfogadni a fenti „könnyítést”, és ezért levágják a baba egyik fülét vagy orrát: így hiányosan mindenképpen „kóser” lesz a játék...⁴⁴. Erdemes megjegyezni, hogy az első rabbinikus említés játékbabáról Jozsef Tráni rabbi (1568–1639) *MáHRIT* című responsum könyvében⁴⁵ található.⁴⁶

szentséggel szembeni tiszteletlenség miatt, hogy azokat, akik úgy hasonlítanak a szent angyalokhoz, hogy rájuk se pillanthatnánk, hogy lehet, hogy a saját kezünkkel lefestjük, ahogy akarjuk, hamis, elképzelt alakokként, hazug nézőpontból, mindenki ahogy ott és akkor elképzeli, miközben semmi haszon nem származik ebből, és nem teszi lehetővé a Tóra és az istenszolgálat jobb megértését. Tartok tőle, hogy ez is abból a problémából ered, amire az írás azt mondja³³: »összekeveredtek a népekkel és eltanulták szokásaikat«. Úgy vélem, Áboháb rabbi itt azokra az ábrázolásokra gondolt, amelyek sok középkori zsidó vallási témát feldolgozó könyv borítóján megtalálhatóak Mózesről, Áronról és másokról³⁴.

NISSIM KARELITZ RABBI:

„a kérdés csak az, hogy hasznos vagy káros a gyerekevelésben”

A téma napjainkban akkor merült fel újra, amikor az ifjúság számára nagy számban kezdtek el megjelenni illusztrált könyvek. Az egyik úttörője ennek Tzipporah Rosenberg (1953–1998) volt, aki visszaemlékezésében leírja³⁵, hogy apjához, Nissim Karelitzhez (1926–2019), a

híres bné bráki litván rabbihoz fordult azzal a kérdéssel, hogy szabad-e híres talmudi bölcseket ábrázolni egy-egy, gyerekek számára feldolgozott talmudi történet illusztrálásaként: „A válasz, amit kaptam az, hogy nem az a kérdés, hogy szabad vagy tilos, hanem az, hogy hasznos vagy káros-e a gyereknevelésben. Ha hasznot hoz, akkor szabad, ha kárt okoz, akkor egyértelműen tilos. Mi lehet itt a kár? Ha lerajzolják egy szent talmudi bölcs alakját, akkor ez, Isten őrizz, képes lekicsinyíteni a személyét a gyerek szemében, egyszerűbbnek láttatva. Ha nincs kép, akkor a gyerek tudja, hogy el se tudjuk képzelni, milyen volt a szent talmudi bölcs, egy képpel pedig egyszerűsítjük. Ennek ellenére az a döntés született, hogy ebben az esetben sokkal több a haszon, mint a kár. A talmudi történeteket feldolgozni gyerekeknek ábrákkal kiegészítve, közelebb hozza azt a gyerek szívéhez. Nagyon nagy a vizualitás ereje a gyereknevelésben... Hangsúlyozni kell, hogy ez a válasz nem vonatkozik azokra a nagy emberekre, akik a Tórában szerepelnek. Őket semmilyen körülmények között nem ábrázoljuk.” Emellett Rosenberg egy megjegyzést is írt a könyvekbe: „A könyv végére tettem egy rövid megjegyzést, ami így szól: »Az ábrák célja, hogy átélhetőbbé tegyük a történetet, nem pedig az, hogy a talmudi bölcsek alakját élethűen visszaadjuk«. Hála Istennek ezt a megjegyzést sok más könyvben is átvették...”

Ehhez hasonlóan nem tartotta helyesnek a bibliai alakok ábrázolását Jozsef Sálom Eliashiv (1910–2012) jeruzsálemi rabbi³⁶ és Jáákov Kamenetsky (1891–1986) New York-i rabbi³⁷ sem.

TÓRAI ALAKOKAT IS ÁBRÁZOLNAK A GYEREKEK OKTATÁSÁRA

Itt szeretném megjegyezni, hogy mindezek ellenére manapság a gyakorlatban nemcsak talmudi bölcseket, hanem tórai alakokat is ábrázolnak a gyerekek oktatására, ahogy ezt a fent említett szukka dekorációban is láttuk. Ezt támogatta Chájim Kanievsky (1928–2022) bné bráki rabbi³⁸ is.

A lubavicsi rebbe írásából is úgy tűnik, hogy elfogadta ezt az álláspontot, feltételezve, hogy hitelesek az ábrák³⁹. Tény az is, hogy a lubavicsi könyvkiadásban is található ilyen ábrázolások. Ezenkívül a Rebbe általános útmutatása a nevelés kapcsán az volt, hogy a képek fontos a reális, természetű ábrázolás, hiszen a valóságot próbáljuk a gyerekeknek megtanítani, nem egy kitalált mesevilágot⁴⁰.

¹ Lásd Sámuel imája - Zsidó imakönyv 385–386. oldal; ² 5Mózes 4:15.; ³ Uo. 5:8–9.; ⁴ 2Mózes 20:19–20.; ⁵ Ávodá záró 42b.; ⁶ Uo. 43b.; ⁷ Uo. 42b.; ⁸ 1Mózes 1:26.; lásd RITVÁ a Talmudhoz uo. 43b.; ⁹ Jechezkél 1:26.; ¹⁰ SáCH a SÁJD-hoz 141:21.; ¹¹ Uo. 141:4.; ¹² Lásd Jöchave dáat responsum 3. kötet 63. fejezet; *Jábiá omer* responsum 4. kötet JD 22:3.; *Hegjoné hápárasá* 1. kötet 94–101. oldal; *Minhág ávotenu bjádenu - Sonot* 449–451. oldal; ¹³ SÁRSZ 90:22.; ¹⁴ *Toszáfot a Jomá traktatusához* 54a.; ¹⁵ *Az atyák böles tanításai* 5:20.; ¹⁶ *Mácháne Chájim* responsum 2. kötet JD 29. fejezet; ¹⁷ *Tél tálpjot* folyóirat 5673 284. oldal, lásd még *Náháre áfárszomon* responsum JD 118. fejezet; ¹⁸ Lásd még *Piszké tsuvot* 90:29.; *Minhágé kehilot* 1. kötet 30–45. oldal; *Likuté szichot* 25. kötet 309. oldal; ¹⁹ JD 141:7.; ²⁰ SáCH uo. 32. végén; ²¹ *Sóilat Jábec* responsum 1. kötet 170. fejezet; ²² *Lóhorot Nátán* responsum 3. kötet 49:2.; ²³ Lásd még SáCH 141:33.; ²⁴ Lásd még *Náháre áfárszomon* uo.; ²⁵ *Sévet háLévi* responsum 2. kötet 57:1.; ²⁶ JD 139:13.; ²⁷ Lásd még *Dárké tsuvá* uo. 33–35.; ²⁸ OC 154:11. és RómÁ.; ²⁹ Lásd még *Chátám Szófer* responsum OC 42. fejezet; SÁRSZ 649:14.; ³⁰ *Láv hámoádim - Szukkot* 70. oldal; ³¹ *Bét Áháron vójiszráel* folyóirat 24. szám 76. oldal; ³² Lásd SÁRSZ 629:7. és az alábbi írásomban: *Gut Sábesz* 24. évfolyam 2. szám 4. oldal végén; ³³ *Zsol-tárok* 106:35.; ³⁴ Lásd például *Chumas Or háChájim*, Velence 1742, ahol Mózes szarvakkal van ábrázolva, mert félreértették a 2Mózes 34:29–30. tórai verset; ³⁵ *Vösám isá gdólá* 104–105. oldal; ³⁶ *Gádlut hákádmonim* 92. oldal alján; ³⁷ *Szófer Mészáprim* 130. oldal; ³⁸ *Dívre Szách* 220. szám 1. oldal; ³⁹ Lásd *Sulchán Menáchem* 4. kötet 128. oldal, 5. kötet 61–63. oldal; ⁴⁰ *Sááre háláchá uminhág* 5. kötet 233. oldal; ⁴¹ *Pri hászáde* responsum 3. kötet 38. fejezet; ⁴² *Sulchán áruch* uo. 3.; ⁴³ Lásd még Ráv Ovádjá Jozsef írása: *Jábiá omer* responsum 3. kötet JD 8. fejezet, *Jöchave dáat* responsum 3. kötet 64. fejezet; ⁴⁴ Lásd *Pri tmárim* 7. szám 123–127. oldal; ⁴⁵ *Tzion* folyóirat 67. év, 5762, 24. oldal 21. lábjegyzet; ⁴⁶ 2. kötet, Velence 1645, JD 35. fejezet végén

Tollforgatás a Tóra-tartásért

R. GROSZBERG LIPÓT LAPKIADÓ EMLÉKÉRE

CSEH VIKTOR *írása*

86 évvel ezelőtt, chesván 23-án hunyt el a magyarországi ortodox, más szóval vallásos zsidó újságírás atyja, Groszberg Lipót, Reb Árje. Halálozási évfordulója (jorcájtja) kapcsán életének és munkásságának fontosabb állomásait elevenítjük fel.

A TÓRATUDÓS LAPKIADÓ

Groszberg Lipót 1869-ben látta meg a napvilágot a nagy hírű belényesi gáon, Groszberg Áser („Reb Óser Eszlárer”, ?–1895/5656. kislév 11.)¹ fiaként. A Tóra szeretetét apjától szívta magába, majd 14 éves korában a nagyváradi jesivába került, innen Késmárcra ment, ahol az agg rabbi egyik kedvenc bóchere lett. Talmudtanulmányai mellett magán úton itt elvégezte a középiskolát is. Pozsonyban és Ungváron mélyítette tovább a tudását és utóbbi helyen kezdte meg ortodox újságírói pályafutását.²

1892-ben költözött Budapestre, ahol hamarosan átvette az héber betűs német lap, az *Allgemeine Jüdische Zeitung* (אללגעמיינע יידישע צייטונג) szerkesztését, ezzel egy markáns ortodox irányt adva az újságnak, melyet addig adott ki, amíg a kommunista kormány be nem szüntette azt 1919-ben.

A lap cikkeinek ötletei a 20. századfordulóig a Szerecsen (ma: Paulay Ede) utca 33. szám alatti lakásán születtek meg.³ Ezután a Lázár utca 14. szám alatt lakott,⁴ ahonnan 1910-ben a Wesselényi utca 16. alá költözött,⁵ mely igen közel volt következő újságának a szerkesztőségéhez, a Síp utca 10.-hez.

Amikor a kommunisták megszüntették lapját, üzleti vállalkozásba kezdett, de a vallásos élet megőrzéséért folytatott küzdelmével ekkor sem hagyott fel, melyet mi sem bizonyít jobban, mint hogy 1922-ben megalapította a Vörösmarty utca 23. alatt székelő Budapesti Kerületközi Talmud-Tóra Egyesületet, mely nem csupán az ortodox családok gyermekeinek, hanem az egész fővárosi zsidóság fiatalságának biztosított ingyenes tanulási lehetőséget. Az egyesület sikerét és szükségességét az 1924-es számadatok is bizonyítják: ekkor kilenc helyen 1200 növendéke volt a Talmud-Tórának.⁶

ALIG EGY ÉV A ZSIDÓ UJSÁGNÁL

Röviddel azután, hogy 1925 őszén elindította útjára a *Zsidó Ujságot*, Groszberg Lipót komoly fejfájásra kezdett panaszkodni, s az orvos agyvérzést állapított meg. Dr. Dach Sándor főorvos (1861–1938) vette kezelésbe az ortodox hitközség Bíró Dániel Kórház és Szanatóriumában (amelynek nem mellesleg ő is alapító tagja volt). A

gondos ápolásnak köszönhetően Groszberg idővel hazatérhetett, ám nyáron ismét a szanatóriumba kellett vonulnia.

Elul hónapban Mirjam leánya esküvőjére hazament, sőt a vacsorán még majd' félórás dvár Torát is mondott. Jom kipurt az orvosok intése ellenére végigböjtölte, mely nagy örömmel töltötte el.

Mivel a lépcsőzéstől eltiltották (és ő a második emeleten lakott), úgy döntött, hogy Szukkot ünnepét inkább a városmajori szanatóriumban tölti, hogy az ünnepi sátra elérhető közelségben legyen. Szimchát Torá napján végigjárta a körmeneteket, ám az ünnep után két héttel ágynak dőlt, s újabb agyvérzést kapott.⁷

Chájé Szará szombatján még rövidebb időkre visszanyerte eszméletét, örömkönnyei tudomást vett fiai jelenlétéről. Ám a következő hajnalban állapota válságosra fordult, helyette már a gyermekeinek kellett elmondaniuk a bűnbánó *Viduj* imát.⁸

Vasárnap hajnali halálának híre hamar elterjedt az egész városban. Az óbudai Freudiger Ábrahám (1868–1939), a hitközség elnöke rendkívüli választmányi ülést kezdeményezett (melynek a megboldogult is tagja volt) még aznap délutánra, azonban az végül elmaradt, mert sikerült a temetést megszervezni.

A NAGY HALOTT TEMETÉSE

Kora délután az elhunytat a Városmajor utcai szanatóriumból az új ortodox temetőbe kísérték, ahol fél négykor a *táhará* szertartás után kezdetét vették a *heszpedék*. Először Sussmann Mordecháj Efrájim Fischl (Viktor Győző, 1867–1942) rabbi hangoztatta Groszberg Lipót érdemeit, kinek tollforgatását egyenesen Mose Rábénu dicsfénysugaraihoz hasonlította. Steif Jonatán (1877–1958) pesti dáján és Grosz J. József (1870–1940) budai rabbi az elhunyt Tóra-szeretétét emelték ki, s utóbbi a Talmud mély értelmű szavaival úgy búcsúzott tőle: „vonnulj vissza békében”, mint aki teljességében megfelelt földi kötelességének. Már javában beesteledett, amikor Welcz Jiszráél (1887–1973) tinyci rabbi szívbemarkoló gyászbeszéde után, az elhunyt legidősebb fia, Groszberg Jenő (Jozsef, 1894–1982) apjától örök búcsút vett.⁹

Sokak zokogásban törtek ki, mikor fia a Szentély pusztulását sirató próféta szavait idézte: „Vajha fejem víz volna és szemem könnyek forrása, hogy siratnám nappal és éjjel népem leányának megöltjeit!” (*Jirmejáhu* 8:23.) Utalva ezzel, hogy Groszberg Lipót elhunytja sem lokális jellegű veszteség, hanem az egész ortodoxiáé, amelyért élt és halt, hősiiesen küzdött. De gyermeke nemcsak azokról a nagy dolgokról emlékezett meg, melyeket apja a hazai vallásos világért tett, hanem gyermekkoráról is, hogy apja egyik legnagyobb boldogsága abból fakadt, ha a hunfalvi és pozsonyi jesivákból hazatért fiai Tóra-tudásának fejlődését meghallgathatta.¹⁰

Ezután még több rabbi és hitközségi előljáró is szeretett volna beszédet mondani, de a kevés fáklya miatt végül elálltak ettől, s így a legidősebb Groszberg fiú által vezetett közös esti ima után szétszéledtek a temetőből.

A Zsidó Ujság szerkesztősége a Síp utca 10. szám alatt, a Tolnai Kiadó épületében volt.

Freudiger Ábrahám sem tudta elmondani megemlékezését, ezért az ő szavait a megboldogult által alapított lap hasábjain közölték, melyből a következőket idézzük:

„A megboldogult igazi *לוהם מלחמות ה'*,¹¹ volt és *בני-פרשה תולדות*¹² *פסיקתא זוטרתא*¹³ mondását reája vonatkoztathatjuk: »És mondák a pásztorok: Láttuk tetteidet, láttuk atyáid tetteit. Láttuk az ő tetteit. Nagynevű atya nyomdokán, ki elismert *גאון*¹⁴ és *צדיק*¹⁵ volt, ő is fenséges feladatának tartotta a *יראת שמים*¹⁶ és *תורה-ért*¹⁷ küzdeni.«

Mint hitközségünk képviselő-testületének tagja és *צדיק גבאי*¹⁸ évtizedeken át áldásosan működött hitközségünkben. Minden mozgalomnak, mely az igazi zsidó életnek hitközségünkben való elmélyítését, a jövő nemzedék vallásos nevelését célozta, hathatós szószólója és támogatója volt. Magán- és családi élete például szolgálhat mindazoknak, kik gyermekeiket az igazi valóságban nevelik. [...]

Búcsúzunk tőled! Fogadd egész hitközségünk nevében köszönetemet önzetlen, önfeláldozó és fáradhatatlan munkádért!¹⁹

EGY BÓCHER-TÁRS BÚCSÚJA

Löffler Henrik (1871–1938), az ortodox hitközség főtítkára az alábbi, személyes hangvételű cikkében búcsúzott barátjától:

„Barátok voltunk. A pozsonyi jesivától kezdve a rákoskeresztúri temetőig. Több mint három évtizeden át. Épen elég idő arra, hogy barátok kölcsönösen bepillantást nyerjenek egymás lelki világába. Jogcímem van tehát azt állítani, hogy ismertem őt közelebbről. Ezek alapján ki is jelentem, hogy alig volt, vagy létezik orth. zsidó újságíró Európában, aki ortodox érdekeket nagyobb szeretettel és odaadással szolgált volna, mint ő.

Önként vállalta a nehéz és áldatlan harcot a vallástalanság ellen, nemcsak azért, mert idealista volt, hanem mert megvolt benne az igazi mély, megalkuvást nem ismerő vallásosság. [...]

Hogy milyen fokon emelkedett fel az idealisták világába, ezt mutatják legjobban rossz vagyoni viszonyai. Saját fájdalmairól nem is beszélt, folyton csak szeretett családjának a jövőjét hangoztatta. Meg vagyok győződve, hogy a Mindenható, az árvák Atyja és az özvegyek Órzője oltalma alá veszi őket. De az elhunyt barátai és jóakarói is segédkezzenek abban, hogy lapja, a ZSIDÓ UJSÁG felvirágozhassék s hogy az családjának parnoszet biztosítson.”²⁰

A KISKUNHALASI RABBI HESZPEDJE

Az egyik legszebb példázaton alapuló nekrológot dr. Dohány József (1881–1972) kiskunhalasi rabbi írta, aki gondolataihoz a *Sábát* traktátust (89a.) kölcsönözte:

„»Midón Majse az égbe szállott és az Úr előtt állott, azt látta, hogy koszorúkat köt a betűk köré. Majse – szól az Úr – nálatok nem szokás az egymás iránti érdeklődés? Hogyan – felelé –, szabad a szolgának Ura ügye iránt érdeklődni? Igen ám mégis tartozol segítségemre sietni. Hadd gyarapodjék hát az Úr ereje, miként azt Ő kívánja.«

Az Írást az Úr kezéből átvenni, az Írást a zsidó nép lelkébe átültetni, ezért szól Majse az Egekbe! S mit lát? Hogy az Úr koszorúkat fon, jeleket tűzdel a betűkre, fényjelek fonódnak a betűk köré. Észbe villanó figyelemzések, lelket felrázó sejdítések, mik a fekete betűkből Íráslángokat, a halott nyugalma eszményekből, életpezsgő katonákat formáltak, melyekkel egy nép lelkületét megnyerni – volt a célkitűzés! [...]

Az élő szó, a szájhagyomány, mely apáról gyermekre száll, volt eleinte ez a kapocs a Tan és a nép között. De csakhamar ez is gyengének bizonyult. A mindjobban halkuló beszéd szerepét a könyvnek kellett átadni. De ezen szent könyvek szerények, mint maga Mózes a Mester! Ott hevernek alacsonyfedelű, szűk kis házakban, hol a Tóra legnagyobbjai görnyednek felettük s magyarázzák kiguladt szemekkel, sápadt képű, hitszomjas, Tóra-éhes tanítványainak! De mily messze még az út innen a nép lelkéhez. Mily óriási még a távolság a tudatlanok házaikhoz. [...]

A sajtót, mely szuverénül uralkodik az emberek minden gondolatán és érzelmén, mi sem tudjuk nélkülözni! Nem tudjuk nélkülözni a sajtó betűit, melyen keresztül elvezetjük a nép gyermekeit eme Tantermekbe! Hol megszólal a harsona, mitől leomlanak a tévelygések, a ferde tanítások emelt válaszfalak s meglátják az ősi hitet, ősi eredeti hamisítatlan fényben ragyogni.

Ez ragyoghatott elköltözött testvérünk, Groszberg Lipót előtt.”²¹

RÉSZVÉTNYILVÁNÍTÁSOK

Groszberg Lipótról az ortodox hitközség végül egy kislevél 1-jén tartott közgyűlésén emlékezett meg, érdemeit jegyzőkönyvben örökítették meg és egyúttal elhatározták, hogy a gyász első harminc napjában lélekmécses égjen a Kazinczy utcai ortodox nagyzsinaágózában.²²

De mint ahogy a *heszpedek*ből is világossá vált, Reb Groszberg nem csak a fővárosban fejtette ki hatását, ehhez mérten számtalan gyásztávirat és itt-ott megjelent cikkek kivágásai érkeztek a családjához. Így jöttek levelek Pozsonyból a *Dáát Szófer* szerzőjétől, Schreiber

Groszberg Lipót

Akiva (1878–1959) rabbitól, Hunfalváról az ottani híres jesiva vezetőjétől, Horowitz Jóna (1892–1970) rabbtól, Debrecenből dr. Baltazár Dezső (1871–1936) református püspöktől,²³ de számos távirat érkezett Bécsből, Munkácsról, Erdélyből, Németországból stb. A kondoleációk mellett pedig sokak egy kérdést is intéztek a családjához, Reb Groszberg héber neve – Árje ben Szará – után érdeklődtek, hogy lelkéért Misnát tanulhassanak.²⁴

MARADANDÓ JEL A JÖVŐNEK

Reb Árje fiai a Szlichot napjaiban hagyták abba a szülő után mondott Kádist, s elhatározták, hogy a Szlichot első napján – a polgári dátum szerint 1927. szeptember 18-án – fél 10-kor sírkövet állítanak a „három évvel ezelőtt rendeltetésnek átadott s azóta 359 halottat számoló új budapesti ortodox temetőben”, a Gránát (ma: Csucsor) utcában. A kegyeletes aktusról hirdmény tájékoztatta az embereket az ortodox zsinagógákban és imaházakban.²⁵

Ezen a vasárnap délelőtt csak úgy ontotta magából a 28-as villamos a fekete zakós, kalapos embereket. Elsőnek Fuchs Lipót (Cvi Jehuda, 1882–1980) biharkeresztési rabbi – akinek az elhunyt a nagybátyja volt – szólott, akit Reb Arjét Dávid királyhoz hasonlított, utalva arra, hogy a megboldogult is a tollát használta az Örökkévaló szent Tanáért vívott harcában. Őt követően Steif, Welcz és Grosz rabbik beszédei, végül pedig a legidősebb fiú idézett könnyeket a megjelentek szemébe.²⁶

A míves sírkövet Adler Jakab ortodox kőfaragó készítette Gottlieb Sámuel (1878–1928) pápai rabbi szövegezése szerint, aki az elhunyt jó barátja volt.²⁷ A macéva magyar fordítása így hangzik:

„Ezrek és tízezrek szívében élesztgette a vallás tüzét, lapjában, az »Allgemeine Jüdische Zeitung«-ban, több mint húsz esztendőn át gyakorolt cedokó gabe minőségében szeretetet és jótékonytságot, tudós, Isten-féltő volt.”

Az ezt követő sírköltelemény első betűi pedig az elhunyt nevét adják ki, mely prózai fordítása a következő:

„Az oroszlánként küzdő a mennyekbe szállt, mély a bánat a zsidók táborában. Fájó a gyász: árvák lettünk immár, elaludt a mécs, ki világít a vakoknak? Tóra-nagyok voltak ősei és gáonok a mesterei, előttük ült oroszlánként lábaik pora beborítá. Jóságos tulajdonságai példaképpen szolgálhattak, jámborok útját egyengette. Védőgátakat emelt zsidó napilapja útja útján, a Tórának őrhelyet épített serény írástudói tollal, elhatározó erejű kezével. Izrael tízezeinél örök az ő emléke, nagyságának hirdetői közösségünk tagjai.”²⁸

A ZSIDÓ UJSÁG UTÓÉLETE

A vallásos zsidó hetilap szerkesztését Groszberg Lipót halála után egy szerkesztőbizottság vett át, a főszerkesztést pedig 1928-tól fia, Groszberg Jenő folytatta. A lap

címét 1939. január 20-án felső utasításra *Orthodox Zsidó Ujságra* változtatták, s innentől kezdve így jelent meg egészen 1944. március 20-ig.

A második világháború után Groszberg Jenőt az Akácfa utcai imaház rabbijaként és az ortodox Sász Chevra egyik fő előadójaként ismerték, nem mellesleg pedig haláláig ő szerkesztette a hazai vallásos élet alapjául szolgáló Luáchot. A Luách szerkesztését halála után fia, Groszberg Ervin (Slomó, 1922–2015) ortodox tanító vett át, melynek rendszere részben az EMIH által minden évben mintegy 10 ezer példányban kiadott Luách alapjául is szolgál.

Emlékéből fakadjon áldás!

¹ Kinstlicher, Mose Alexander Zusa (szerk.), *Hodes Behodso Luah 5759 – Jomá debilulá sel geoné Erec Hágár*. Bne Brak: Zikaron Mifal Lehanchat Jehadut Hungaria, 1998. 78. old.; ² Groszberg Jenő, „Atyám élete”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 42. szám, 2 old.; ³ „Groszberg Lipót, lapszerkesztő”, *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*. 1899. 11. évf., 919. old.; ⁴ „Groszberg Lipót, lapszerkesztő”, *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*. 1901–1902. 13. évf., 1011. old.; ⁵ „Allgemeine Jüdische Zeitung”, *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*. 1910. 22. évf., 735. old.; ⁶ „Hírek – A Budapesti Kerületközi Talmud-Tórah”, *Egység*, 1924. 43. évf. 34. szám, 12. old.; ⁷ Lásd: második jegyzet; ⁸ Groszberg Jenő, „Utolsó napja”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 42. szám, 2. old.; ⁹ Ben Árjeh, „Groszberg Lipót utolsó útja”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 42. szám, 2–3. old.; ¹⁰ Uo.; ¹¹ „Az Örökkévaló háborúinak harcosa”; ¹² A 11. századi Talmud-tudós Tuvja ben Eliezer rabbi egyik fő művének címe.; ¹³ Toldot hetiszakasz (*1Mózes 25:19–28:9.*); ¹⁴ Gáon; ¹⁵ Cádik; ¹⁶ „A mennybeli Isten félelme”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 42. szám, 3–4. old.; ¹⁷ Tóra; ¹⁸ „Cedoko gabbé”, vagyis jótékonyági előjáró.; ¹⁹ Óbudai Freudiger Abraham, „A pesti aut. orth. izr. hitközség megemlékezése”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 42. szám, 3–4. old.; ²⁰ Löffler Henrik, „Emlékezés Groszberg Lipótra az idealistára”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 42. szám, 4. old.; ²¹ Dohány József dr., „A betük koszorúja – Groszberg Lipót emlékének”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 43. szám, 4–5. old.; ²² „Groszberg Lipót emléke – A Budapesti Aut. Orth. Izraelita Hitközség kegyelete”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 43. szám, 1–2. old.; ²³ „Groszberg Lipót emléke”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 44. szám, 4. old.; ²⁴ „Groszberg Lipót emléke”, *Zsidó Ujság*, 1926. 2. évf. 43. szám, 2–4. old.; ²⁵ „Emlékezés sarkó-avatás”, *Zsidó Ujság*, 1927. 3. évf. 37. szám, 4. old.; ²⁶ Uo.; ²⁷ „R. Arjeh Grossberg”, *Zsidó Ujság*, 1927. 3. évf. 35. szám, 3. old.; ²⁸ „R. Arjeh Grossberg sírköve”, *Zsidó Ujság*, 1927. 3. évf. 44. szám, 5. old.

A cikk egyes részletei megjelentek már a MAOIH hetilapjában, a *Kol Jákov* 3. évfolyamának 6. és 7. számában.

Betilthatják-e a kóser vágást MAGYARORSZÁGON?

LIEBMAN FLÓRA írása

Szabadi István, a Mi Hazánk elnevezésű szélsőjobboldali párt képviselője november 7-i sajtótájékoztatóján bejelentette, hamarosan olyan törvényjavaslatot terjeszt elő, amely megtiltja a rituális állatvágást Magyarországon. Noha Szabadi szerint a kóser és hálál vágás betiltása nem korlátozza a szabad vallásgyakorláshoz való jogot, a valóság az, hogy pontosan ezt teszi az állatjogok védelmezőjének jelmezébe bújva.

A képviselő szerint a törvényjavaslat illeszkedik az „európai szabályozáshoz és joggyakorlathoz”, hiszen Belgiumban, Dániában, Norvégiában, Svájcban, Svédországban és Szlovéniában is hasonló korlátozások vannak érvényben. Azt, hogy ezzel az EU illeszkedik a náci Németország joggyakorlatához is, azt már mi teszünk hozzá. Talán épp ezt ismerték fel néhány héttel ezelőtt az EU vezető tisztviselői, amikor zsidó és muszlim vezetőkkel ültek tárgyalóasztalhoz, hogy végre meghallgassák őket is a rituális vágás szabályozásáról.

Csott Károly, a párt állatvédelmi kabinetének elnöke a sajtótájékoztatón így fogalmazott: „A haszonállatok levágása csakis méltón, kíméletesen, az állatnak a lehető legkevesebb fájdalmat és szenvedést okozva történhet.” Ha valóban érdekelné a téma, akkor tudná, hogy a kóser vágás éppen így működik, évezredek óta, ahogy azt a törvényjavaslatra reagálva Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija a Neokohnnak is elmondta: „Több kutatás is alátámasztja, hogy a szigorú előírások szerint végzett kóser vágással az állat gyakorlatilag azonnal, indoko-

latlan szenvedés nélkül hal meg.” A vezető rabbi nyilatkozatában hangsúlyozta: „A Mi Hazánk Mozgalm kezdeményezése kísérlet a szabad vallásgyakorlás korlátozására, az állati jogokra hivatkozás pedig csupán ürügy a zsidó közösség elleni hangulatkeltésre.”

A nemzetközi Tett és Védelem Alapítvány nem először találkozik ezzel a fajta álszent törvényjavaslat-típussal. Honlapjukon megjelent reagálásukban többek között leszögezik, hogy a kóser vágás esetleges betiltása eleve az Alaptörvénnyel ellenes: „Magyarország Alaptörvénye alapján mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja azt, hogy vallását mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon nyilvánítsa. Nemzeti Hitvallásunk pedig elvi éllel mondja ki, hogy mi, a magyar nemzet tagjai becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.”

Tény és való, hogy ezt, az állatvédelem köntösébe bújtatott vallásellenes törvényjavaslatot újra meg újra felvetik Európában. Azonban

– többek között – Magyarország egyértelműen kiállt a kóser vágás mellett akkor is, amikor az Európai Bíróság helyben hagyta több európai ország gyakorlatát a kóser vágás ellehetlenítéséről. „Úgy gondolom, hogy ez a döntés nem csak a vallásszabadság elleni támadás, hanem zsidó-keresztény örökségünk és az Európában élő zsidó közösségek elleni támadás. Következésképpen kormányom gyorsan elítélte ezt a káros döntést” – fogalmazott Orbán Viktor miniszterelnök 2021 januárjában a Jicchák Herzognak küldött levelében. (Herzog, Izrael Állam jelenlegi elnöke ekkor a Zsidó Ügynökség vezetője volt.) „Mindен erőnkkel azon leszünk, hogy az összes lehetséges nemzetközi fórumon felemeljük a szavunkat ellene” – írta akkor a miniszterelnök, így bízhatunk benne, hogy Magyarországon nem válhat gyakorlattá a kóser vágás ellehetlenítése.

Ennek ellenére, a téma fontosságára való tekintettel, az *Egység* 161. számában részletesen körüljárjuk a rituális vágás szabályait és a betiltására tett kísérletek ideológiai hátterét, történetét.

Zsidó civil kurázi KECSKEMÉTEN

STEINER ZSÓFIA írása

Kecskemét Magyarország hetedik legnagyobb városa. Zsidó lakosai 1746 óta vannak: ekkor négy óbudai zsidó kapott – szigorú feltételek mellett – engedélyt a megtelepedésre. A helyi zsidóság rövid idő alatt megszaprodott, és a világháborúig aktív, gazdag közösség lakta a várost.

Mostanában egy érdekes civil kezdeményezés pezsdítette fel a szűkös zsidó életet Kecskeméten. A JudaKecs elnevezésű rendezvény kóser ételkóstolót és izgalmas előadásokat kínál az egyre gyarapodó érdeklődő közönségnek. A program szervezőjét, **PAÁL EMESÉ**t kérdeztük.

– *Kezdjük a közepén! Mi az, hogy a JudaKecs?*

– A JudaKecs egy barátnőm fiának a nevéből és a városom, Kecskemét nevéből tevődött össze. A Júda név jelentése hálát adó, ami jól kifejezi a városomhoz fűződő érzéseimet, a hálámat.

– *Hogy lesz ebből egy száz főt megmozgató program?*

– Már egy ideje foglalkoztatott egy olyan rendezvény megszervezése, ahol a zsidó kultúra és a hagyományok bemutatása a fő szempont. Ha tehetem, részt veszek a fővárosban minden olyan zsidósággal kapcsolatos programon, ahol szívhatom magamba az információt, hogy tovább tudjam adni, mint így most a JudaKecs során.

– *Ilyen nagy az érdeklődés Kecskeméten a zsidóságra?*

– Amint említettem, az időm nagy részét Budapesten töltöm, oda köt a munkám és ott tanulom a judaizmus lenyűgöző világát. A sábatokat is ott töltöm. Viszont, ha nem, akkor otthon, Kecskeméten családi körben várjuk a sábatot, ilyenkor sütünk-főzünk, elhívjuk a barátainkat is, akik élvezettel töltik velünk ezeket a különleges estéket.

– *Ez nagyon jól hangzik...*

– Pont innen jött a program ötlete. A sok jó ismerős és barát, akik érdeklődést mutattak a zsidóság iránt, kapjanak teret és választ. Arról nem beszélve, hogy „visszatérő-

ként” szembesültem azzal, mennyire fontos a mai zsidóságnak, hogy gyarapodjunk azok sarjaival is, akik egykor arra kényszerültek, hogy elhagyják a vallásukat, ahogy sajnos az én őseim is tették mint kassai zsidók, a pogromok miatt. A JudaKecs zsidó rendezvény, de nem csak zsidóknak szól.

– *Beszélhetünk a piszkos anyagiakról? Egy ilyen rendezvény sokba kerül, honnan lehet rá támogatókat gyűjteni?*

– A program nagyrészt magánfinanszírozású, de vannak támogatóink, többek között az EMIH is. Vannak előadók, akik ingyen jönnek el, hogy ezzel támogassák a programot.

– *Nagyon szeretem az ilyen „alulról jövő” kezdeményezéseket. Szerinted mit tud adni egy közösségnek egy ilyen program?*

– Hogy mi a cél egy ilyen „alulról jövő” kezdeményezéssel? Ezen még nem gondoltam, de a cél szentesíti az eszközt, és a mi eszközünk a csodálatos kultúránk, a művészetünk és a hagyományaink, amit, ha megismernek olyanok is, akik erről eddig mit sem tudtak, akkor talán sikerül elhessegetni azt a sokszor nem túl pozitív beidegződést, ami a zsidósággal kapcsolatban él az emberek fejében.

– *Már maga a helyszínválasztás is erre predestinál, ha jól tudom...*

– Most jelenleg a maximum hatvan ember befogadására alkalmas kecskeméti ortodox zsinagóga a helyszín, ami a Magyar Fotográfiai Múzeumként üzemel. Ezt mondhatni kimaxoltuk a jegyeladás szerint. [Megjegyzés: az interjú a később valóban nagyon sikeresnek bizonyult második est előtt készült. – a szerk.] Két helyszínen fog zajlani az esemény, a második helyszín a fiatalok körében közkedvelt Beszélő Köntös lesz, ahol Móser Ádám és Falusi Mariann fog fellépni az est folyamán. Itt előreláthatólag átlépjük a bűvös százast részvevők terén, ami hatalmas erőre és öröme ad okot a folytatáshoz...

– *És mi a folytatás?*

– Már elkészült egy jövő évi programterv, amiben újra változatos és érdekes előadások, libabőrt előidéző művészek és ínycsiklandó fogások lesznek a zsidó ízevilágból, kultúrából. A város központja alkalmas lehet akár egy több napos „zsidó fesztiválra” is a nyári időszakban. Ki tudja...? Az Örökkévaló már biztosan!

1. A program szervezője, Pál Emese (középen);
2. Faith Áser, budavári rabbi visszatérő előadója a JudaKecsnek;
3. Kovács Gergő, a Maimonidész Gimnázium történelemtanára

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy zsidó Mád

HEÉGER ZSÓFIA *családtörténet-kutató recenziója*

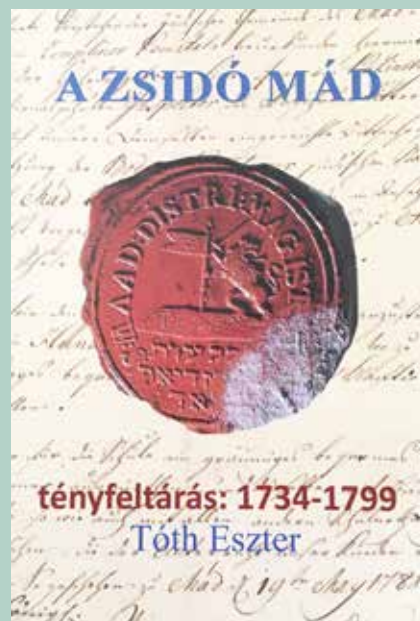
Közhelyes így kezdeni egy recenziót, de A zsidó Mád több szempontból is különleges könyv. Egy nyugdíjas fizikatanár írta, egy történész igényességével és precizitásával, de egészen más hangvételben, mint ahogy az a hasonló munkáknál megszokott. A tények ismertetésén kívül a szerző a fantáziáját segítségül hívva próbálja kikerekíteni a történetet, ettől lesz a könyv azoknak is élvezhető, akiket a száraz adatok elriasztanának egy hely- és kortörténeti olvasmánytól.

A *fele sem igaz!!!* – állítja a szerző rögtön az első fejezetben. Ez a felvezetés azonban nem stimmel, hiszen még a „mesés” részek is szilárd tényeken alapulnak. A szerző a legendákat iránytűként használva, korabeli iratokat alapul véve vázolja fel előttünk a mádi zsidóság történetét a 18. században; egészen pontosan 1734 és 1799 között. A két dátum nem véletlenül lett kiválasztva: az első rabbi Mádra érkezése és halála között eltelt mintegy hatvanöt év történetét dolgozza fel a könyv.

A SZERZŐRŐL

Akik hallották Tóth Eszter előadásait a mádi kutatásáról, és nem ismerték az előéletét, meglepődtek, amikor megtudták, hogy nem történész végzettségű. 1971-ben matematika-fizika szakos tanárként végzett az ELTE-n, majd atomfizikából doktorált. Ő írta többek között a negyedik osztályos középiskolai fizika tankönyvet, amiből generációk tanultak. Egészen ennek az évnak a tavaszáig – már nyugdíjasként – a váci Boronkay György Technikumban tanított. Karizmatikus egyéniség volt és szenvedélyes kutató, tanítványai közül sokan az ő hatására választották a tanári vagy fizikusi pályát. Munkájáért több díjban, kitüntetésben is részesült; 2014-ben Rátz Tanár Úr Életműdíjat kapott.

Felmerülhet az olvasókban a kérdés, hogy mi indít egy fizikatanárt arra, hogy könyvet írjon a mádi zsidóságról. Őt ismerve azt mondom, a kutatói kíváncsiság. Amatőr családfakutatóként egy kedves barátja felmenőit kutatva kiderült, hogy ez a barát az első mádi rabbinak, Moshe Wohl Lipmanak a leszármazottja. Utánaolvasott, ki is volt Moshe Wohl, és olyan ellentmondásokat talált a hozzáférhető forrásokban, amelyeket – jó kutatóként – azonnal fel akart oldani. A könyve az ellentmondások feloldásához vezető kutatómunka részletes és alapos leírása, az elmúlt tizenkét év gyümölcse. Sajnos a szerző már nem érthette meg a könyv megjelenését – miután leadta a kéziratot, kórházba került, és néhány nappal azután, hogy a könyv kijött a nyomdából, elhunyt.

A zsidó Mád – a könyv borítója

MILYEN IS EZ A KÖNYV?

Ugyan a szerző az utómunkálatokban már nem tudott részt venni, a kiadó munkatársai jóvoltából egy remekül szerkesztett, esztétikus kiadványt vehetünk a kezünkbe. Alig van olyan oldal, ahol nem szerepel egy fénykép vagy egy táblázat – egyrészt az elmondottak alátámasztása, másrészt könnyebb megértése érdekében. A könyv végén lévő függelék tartalmazza az 1736 és 1812 közötti adóösszeírások adatait táblázatos formában, valamint a mádi falukönyv zsidókra vonatkozó bejegyzéseinek a gyűjteményét 1739 és 1799 között.

Az első fejezetekben megkapjuk az alapokat a könyv további részeinek a megértéséhez. A zsidó közösségek alapvető működési szabályainak ismertetése után (például: miért fontos mielőbb mikvét építenie az alakuló közösségnek; a kóser-ség betartásához feltétlenül szükség lesz egy sakterre; imádkozni minjében kell; mi a Chevra Kadisa feladata stb.) egy alapos kutatómódszertani példagyűjtemény következik. Mivel a mádi születési anyakönyvet csak 1828-ban kezdték vezetni, a 18. század eseményeinek kutatásához ezt a legalapvetőbb forrást nem hívhatjuk segítségül. Nagyon informatív viszont az 1736-1798 között elrendelt adóösszeírások adatai, a

mádi falukönyv bejegyzései, a kataszteri térképek, a vármegyei iratok, a temetőben található sírkövek, a zsinagóga feliratai – ezeket mind felhasználta a szerző a kutatásához, és még sok minden mást is. A legmeglepőbb forrása egy református költő, Debreczeni Ember András egyik 1740 körül írt verse, melyből egyértelműen levezethető az első mádi zsinagóga építésének az ideje.

Az összeírások adataiból kirajzolódik a közösség összetételének alakulása a 18. század harmincas éveitől kezdve. Mivel minden összeírásban mást tartottak fontosnak az összeírás elrendelői: az egyikből kiderül, hogy ki honnan jött, a másikkól pedig, hogy ki mikor érkezett Mádra. Van, ahol feltüntetik a foglalkozást, van, ahol nem. A feleség neve és a gyerekek száma hol felbukkan, hol eltűnik. Mivel a rabbi nem fizetett adót, ő nem is jelenik meg mindegyik összeírásban, de az 1770-es cenzusból tudjuk, hogy már 36 éve, azaz 1734 óta Mádon élt. Mivel 1787 előtt a zsidók java része patronim neveket használt (pl Avraham ben Salamon), az első cenzusokban ebből generált neveken jelennek meg (Avraham Salamon, Avraham Salamonovics). A listákban sok a név félrehallásából adódó elírás, az 1787 utáni összeírásokban pedig minden átmenet nélkül megjelennek a felvett családnevek. Ember legyen a talpán, aki rájön, ki lehet a korábban példaként hozott Avraham az új nevektől hemzsegő listában – pláne, ha még az utónevét is németesítette! Tóth Eszternek sikerült. A sátoraljaújhelyi levéltárban megtalálta a II. József korabeli adminisztráció iratai között többek között a mádi és erdőbényei névváltoztatások jegyzékét. Mivel a legtöbb helyen II. József halála után megsemmisítették ezeket az iratokat, ez a jegyzék igazi kuriózum. A felvett neveken és alapvető adatokon túl az is kiderül belőle, hogy a névfelvételt nem a vármegyei hatóságok, hanem maguk a zsidó közösségek intézték és adminisztrálták.

A szerzőt eredetileg az első mádi rabbi története izgatta – ezt is megismerhetjük a könyvből. De a kutatás során feltárult előtte a Mádon megtelepedő, majd tartósan ott is maradó zsidó családok élete, együttélésük a nem zsidó szomszédaikkal – mindezeket olvasmányos, élvezhető formában tárja elénk. Megismerhetjük a mádi körzet pecsénymódjának és az azt készítő vésnöknek a történetét, megtudhatjuk, hogyan segítette elő Kazinczy Ferenc a mádi zsidó iskola megalapítását 1788-ban, hogy valójában mely családok szponzorálták a ma is álló zsinagóga felépítését az 1790-es években, és hogy ki volt Eliezer London, a közösség Áv Bét Dinje.

AZ ELLENTMONDÁSOK FELOLDÁSA

Több, mint a fele igaz... – vallja be szerényen a szerző a könyv végén. Az általa elmondott, egykorú bizonyítékokkal alátámasztott történet felülírja azt, amit eddig tudtunk a mádi zsidóságról. Akik korábban írtak a mádi közösségről, két forrásra hivatkoztak: Goldberger Izidor 1910-es, a Zemplén vármegyei zsidó családfőkről szóló munkájára és Schwarc Sámuel egy évvel későbbi, a mádi rabbikról szóló könyvére – ők viszont nem hivatkoznak semmire. Így a téves állítások „öröklődnek”, ellentmondásokhoz vezetnek. Goldberger megemlíti az 1771-es adóösszeírást, de ennél nem megy visszább az időben, az őt követő kutatók pedig úgy idézik őt, mintha azt állította vol-

na, hogy Mádnak csak 1771-től volt rabbija. Tóth Eszter 18. századi levéltári iratok alapján ellenőrizte, majd javarészt cáfolta Goldberger és Schwarc állításait és bebizonyította, hogy Mádon már évtizedekkel korábban aktív hitélet volt, rabbi-val, sőt zsinagógával.

A történet véget ér 1799-ben, az első mádi rabbi halálával, de ez még csak a kezdet, hiszen Mádon nagyon sok izgalmas dolog történt az ezt követő közel másfél évszázadban. Ennek megírása azonban már másra vár.

Azsidó Mád a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány kiadásában jelent meg, a Tom Lantos Intézet támogatásával. Megrendelhető a zrva@t-online.hu e-mail-címen.

Lisztből készül, olajban sül és Izraelben tonnaszámra fogyasztják, mi az?

DÉNES ANNA írása

Aki evett már izraeli családnál levest, tudja, hogy a Szentföldön nem leves a leves, ha nincs hozzá aranylós, ropogós levesbetét, skedéj márák – levesmandula. Hogyan vált a falafel, a Bamba és a csirkemellből készült rántott hús mellett az askenázi zsidók hagyományos peszáchi étke, a mandelách („mandulácska”) egész Izraelben elmaradhatatlan kiegészítővé? Hogy vezetett egy tévedés ehhez az izraeli kulináris újításhoz? Cikkünkben kiderül.

LISZT HELYETT OLAJ

A történet kezdetén az 1950-es évek elején járunk. Az alig néhány éves zsidó állam gazdasági nehézségekkel küzd és megszorító intézkedéseket vezet be. A rizshiány ellensúlyozására az Oszem cég két évvel korábban már megalkotta a Ben Gurion-rizsnek nevezett ptitimet, az apró, kerek téztaféleséget. Az újabb megszorítások további alkalmazkodást követeltek a vezető élelmiszer-gyártó cégtől: hogyan tudja a lehető leggazdaságosabb módon felhasználni a gyáraknak kiutalt havi lisztadagot? Ekkor történt, máig sem tudni, hogyan, az egyik hónapban az Oszem nem kapta meg a neki járó lisztet. Kompenzáció gyanánt háromszáz liter olaj érkezett a gyárba. Mit lehet tenni ennyi olajjal? A cég úgy határozott, hogy kisütik a lisztet az olajban. A vonzóbb szín elérése érdekében kurkumával színezték meg a lisztet – és megszületett az aranylós mandelách. A ropogós finomság természetesen nem előzmény nélkül született. Elődje a jiddis kifejezéssel a formájáról „zup mándeln”-nek vagy „mándelách”-nak nevezett, mandulához hasonló alakú levesbetét volt (a héber skedéj márák megjelölés ennek a tükörfordítása). Ez az as-

kenázi ételféleség Peszáchkor készült maceszlisztből és tojásból, és vagy olajban vagy a sütőben sütötték meg. A ma ismert formánál többnyire nagyobb méretű volt. Egyébként a ma ismert skedéj márák is különbözik az ötvenes években kitalált prototípustól. Akkoriban kétféle formában gyártották: az egyik volt a rombusz alakú, lapos fajta, a másik pedig az ovális, tojásmandulának nevezett típus. Érdekesség, hogy a korabeli újságokban szereplő reklámokon olyan extrém felhasználási javaslatok szerepelnek, mint például, hogy adják a mandeláchot forró vagy hideg italokhoz, például egy üveg sörhöz!

A MÁNDELÁCH DIADALÚTJA

Az elmúlt hetven évben sokat alakult a termék. Alkalmazkodott a helyi piachoz és igényekhez, többször csomagolást váltott és a kezdetekhez képest változott a formája is: kicsit felpuffadt négyzet alakot vett fel. Kialakult a jellegzetes sárga színe, ropogós állaga, sós íze és bevette magát a legtöbb izraeli család konyhájába. Mivel párve – vagyis se nem tejes, se nem húsos –, használható tejes és húsos levesek gazdagítására is. Vannak, akik

EGYSZERŰ ZÖLDSÉGKRÉMLEVES

párve, tojás- és gluténmentes

5-6 sárgarépa; 2 batáta; 1 közepes méretű krumpli; 1 nagy fej hagyma; 3 gerezd fokhagyma; 1 cukkini; 1 kisebb karalábé; 1 pohár vörös lencse; fűszerek: só, bors, őrölt koriander, köménymag, kurkuma és pirospaprika, ízlés szerint

Tisztítsa meg és darabolja fel a zöldségeket. Tegye a lencsét egy tálba, engedjen rá vizet és gyors mozdulatokkal keverje meg a lencsét. Így ellenőrizheti, hogy nincs-e benne kártevő. Ismétlje meg néhányszor, majd a zöldségeket a lencsével együtt tegye lábosba. Adjon hozzá annyi vizet, amennyi bőségesen ellepi, fűszerezze meg és forralja fel a levest. Lassú tűzön főzze egy órán át, amíg a zöldségek megpuhulnak, szükség esetén pótolja az elpárolgott vizet. Ha a zöldségek megpuhultak, kézi mixerrel turmixolja simára a levest. Ha túl sűrű, adjon hozzá apránként vizet. Forrón, bőséges adag skedéj márakkal megszórva tálalja.

BABLEVES CSÍPÓS PETREZSELYEMMEL

párve, tojás- és gluténmentes

A leveshez: 1 pohár száraz fehér bab; 1 nagy hagyma; 1 póréhagyma fehér része; 1 sárgarépa; 1 szál halványító zeller; 1 paradicsom (vagy egy kanál paradicsompüré); 6 gerezd fokhagyma; 2-3 babérlevél; 1-2 kanál, apróra vágott petrezselyem- vagy korianderszár (ami kimaradt a csípős petrezselyemkrémből); só és bors, ízlés szerint

A csípős petrezselyemkrémhez: 2-3 erős paprika; 1-1 csokor petrezselyem és koriander; 1 nagy gerezd fokhagyma; ½ kk. őrölt koriander; 1 kk. só; fél citrom leve; ¼ pohár semleges ízű növényi olaj

Egy éjszakára áztassa be a babot. Másnap főzze puhára egy babérlevéllel és 2-3 gerezd fokhagymával. Vágja apróra a hagymát, a póréhagymát, a sárgarépát és a zellerszárat, párolja meg a zöldségeket olajon. Adja hozzá a felaprított paradicsomot vagy a paradicsompürét, a maradék fokhagymát és a zöldfűszerek apróra vágott szárát. Keverje meg, párolja még egy-két percen át, majd adja hozzá a majdnem teljesen megfőtt babot a levével együtt. Öntsön még hozzá ízlés szerint vizet, fűszerezze meg a levest és főzze még 20-30 percen keresztül, amíg a zöldségek megpuhulnak. Távolítsa el a babérleveleket, szedje tálba a zöldségek egyharmad-egynegyed részét, a maradékot turmixolja simára a lábosban. Töltse vissza az egészben maradt zöldségeket a lábosba.

Készítse el a csípős krémet: áztassa be, majd vizsgálja át a zöldfűszereket, hogy megbizonyosodjon, nincsen bennük bogár vagy más kártevő. Szedje le a szárról a leveleket. A szárát lefagyaszthatja és levesekhez használhatja később. Az erős paprikákat vágja ketté, csutkájukat a magokkal emelje ki (ha nem szeretne túlságosan csípős krémet kapni, a paprikák erét is kivághatja). Töltse a hozzávalókat mixerbe és turmixolja össze.

Tálalja a levest forrón, ízlés szerinti mennyiségű csípős krémmel a tetején. És ne feledkezzen meg a *skedjéj márákról* se.

HALLEVES CSICSERIBORSÓVAL

párve, tojásmentes

Ez a gazdag halles bármilyen fehér húsú halból elkészíthető. Ha konzerv, korábban megfőzött vagy fagyasztott csicseriborsót használ, percek alatt elkészül a vacsora. Ha száraz csicseriborsóból készül a leves, akkor néhány órára áztassa be a szemeket, majd két óra alatt főzze puhára és innen folytassa az alábbiak szerint:

8 tilápia (vagy másfajta, nagyobb fehér húsú hal, pl. busa vagy amur, nagyobb darabokra vágva); 1 ek. olívaolaj; 1 fej hagyma; 2 gerezd fokhagyma; 2 paradicsom; só, bors, őrölt koriander, kurkuma, ízlés szerint; egy babérlevél; 1 doboz konzerv csicseriborsó, a levével együtt (vagy egy pohár megfőzött csicseriborsó és a főzőleve, ha maradt); fél pohár kuskusz

Vágja apróra a hagymát és párolja meg egy kanál olívaolajon. Adja hozzá a fűszereket, a felkockázott paradicsomot, az áttört fokhagymát, végül a többi hozzávalót is. Egy percig párolja nagy lángon, kevergetve. Töltsön annyi vizet a lábosba, amennyi ellepi, forralja fel és a hal méretétől és fajtájától függően 20-30 perc alatt főzze puhára. Ha elkészült a leves, öntse bele a kuskuszt, hagyja állni 3-4 percig, majd petrezselyemmel megszórva, forrón tálalja. A ropogós levesbetét ehhez a leveshez is kiválóan illik!

MARTY FRIEDLANDER, katonai orvos így meséli el 1982-es élményeit az első libanoni háborúból, ahol étkezéseinek alapját képezte a skedjéj márák: a sokféle étel – mogyoróvaj, csokikrém, konzerv grapefruit, csirkemell és humuszpor – mellett rendszeresen érkezett a levesbetétből is a bázisra: „A levesmandula volt az az étel, ami másfél hónapon át mozgásban tartott. Azt hiszem, naponta több zacskónyit fogyasztottam el belőle (darabja kb. 500 gramm volt talán). Azonban, ellentétben minden olyan étellel, amelyet katonai szolgálatom ideje alatt, illetve egyetem tanulóim időszejében korlátlanul fogyasztottam, ezt a mai napig különösen szeretem.”

salátákra, sőt akár édességekre is szórják a mándeláchoct. Az Oszemet más cégek is követték a gyártásban, és ma már mindenféle csomagolásban és kiszerezésben kapható ez a finomság. Azok számára, akik nem fogyasztanak glutént, jó hír, hogy kapható gluténmentes skedjéj márák is. Akárhogy is, ez az izraeli specialitás óriási népszerűségnek örvend. Sokan annyira szeretik, hogy meg se várják a levest – még ebéd előtt elropogtatnak egy maroknyit belőle. Vagy ebéd után, desszertként.

Ha azonban olvasóink mégis eredeti rendeltetésének megfelelően, levesbetétként fogyasztanak ezt az izraeli specialitást, akkor ehhez háromféle levest is ajánlunk.

IRODALMI NOBEL-DÍJ FELHANGOKKAL

DR. STEINER PÉTER írása

„Az irodalmi Nobel-díjat... Alfred Nobel végrendelete értelmében évről évre annak a bármely országból származó szerzőnek adják át, „aki az irodalomhoz a legkiválóbb idealisztikus beállítottságú alkotással járult hozzá.” Az eredeti svéd szövegben szereplő „idealisk” szót lehet „idealista”, illetve „ideális” értelemben is használni. Az első évtizedben a Nobel Bizottság ragaszkodott a végrendelet oly módon történő értelmezéséhez, hogy a jelöltet „a szemléletmód és az életfelfogás nemessége alapján is, és nem csak az ábrázolás nemessége alapján” kell értékelni.

A DÍJAZÁS KRITIKÁJA

A Svéd Akadémiát kezdettől fogva számos kritika érte a döntései miatt. A bírálatok részben arra vonatkoztak, hogy egyes

kiemelkedő szerzők soha nem kapták meg az irodalmi Nobel-díjat (vagy akár a jelölést), míg a díjra kevésbé érdemes társaik átvehették azt.

A kritikusok több kitüntetés mögött politikai megfontolásokat és érdekeket feltételeznek.

Az 1901-ben megalkotott szabályok szerint javaslat-tételi joga van a svéd, a francia és spanyol akadémia tagjainak, ezen kívül a többi akadémia humán területekkel foglalkozó tagjainak, illetve esztétikát, irodalmat vagy történelmet tanító egyetemi oktatóknak. 1949-ben ez a kör kibővült a korábbi irodalmi Nobel-díjasokkal, illetve az egyes országok írószövetségeinek elnökeivel.²¹

ANNIE HERNAUX DÍJAZÁSA

A 2022. évi irodalmi Nobel-díj jelöltjei közül az előzetes találgatások szerint Salman Rushdie és Michel Houellebecq esélyei emelkedtek ki. (Mellesleg mindketten izslámellenes nézeteikről és tevékenységükről is ismertek, ami – ellentétben a zsidóellenességgel – általában azonnali és kemény elítélést von maga után.) Egyesek úgy gondolták, hogy a jelenlegi helyzetben esetleg az ukrán Szerhij Zsasant választja a bizottság.

A bizottság végül a francia Annie Hernaux mellett döntött, az indoklás szerint „a bátorságért és klinikai élességért, ahogyan meg tudja mutatni a személyes emlékezés gyökereit, furcsaságait és kollektív korlátait”. Az író nő egész munkássága során önéletrajzot írt, saját életét, annak többnyire negatív emlékeit (édesanyja halálát, nem kívánt terhességét, abortuszát,

válását, evési zavarait) dolgozta fel kórboncnokhoz vagy pszichiáterhez hasonló alaposággal, kíméletlen precizitással és részletességgel. Ennek során önmagára kívülről tekintett, egyes szám harmadik személyben írva magáról.

Mi köze mindennek ehhez a zsidó témákat fókuszba állító lapnak? Az, hogy az író nő az írói működésén kívüli – de korántsem magán – szférában elkötelezetten politizálva Izrael megbélyegzését, a francia-izraeli gazdasági és kulturális kapcsolatok megszakítását követeli, rendszeresen kiállva különböző Izrael-ellenes terroristák, mozgalmak mellett. Kiállt olyan Izrael-gyűlölő mellett is, aki szerint „izraeli nem lehet ártatlan”. Mindez esetleg magyarázható a szegényként töltött gyermekkorával, a szegények, a vesztesek iránti együttérzésével, amit teljes egészében a palesztinokra vetít és teljesen elfogadható mint az ő érzése, véleménye: ő egy Izrael sok zsigeri ellensége közül, aki mellesleg író, a szakértők többsége szerint jó író (ahogy kitűnő mérnök volt Willy Messerschmidt, Ferdinand Porsche, de nem is a szakmai teljesítményükkel volt baj), menjünk tovább, nincs itt semmi látnivaló.

ELVÁLASZTHATÓ-E AZ ÍRÓ A MUNKÁSSÁGÁTÓL?

Csak hogy ez az író most megkapta az irodalmi Nobel-díjat, így az erre legilletékesebbek ráütötték a pecsétet, hogy „az irodalomhoz a legkiválóbb idealisztikus beállítottságú alkotással járult hozzá”. Itt persze felvethető az, ami az esettel foglalkozó szinte minden írásban meg is jelent:

az írói munkásság és az író személyisége kétfelé választásának szükségessége.

Első pillantásra ebben van valami: például az útonálló Villon csodás versei miatt többször kegyelemben részesült, egy sor művész lángelme magánéletében elvisel-

Annie Hérnaux

FORRÁS: WIKIPEDIA

hetetlen volt, gyakran elfogadhatatlan, ezek között sokszor antiszemita elveket vallott, mint például Richard Wagner.

A NOBEL BIZOTTSÁG „ARANYFEDEZETE”

Mi az tehát, ami miatt mégis beszélni kell a magánemberként Izrael-gyűlölő kitüntetettéről? Itt nem egy idős, egész életében a mindenkori szélsőbaloldal radikális nézeteket valló ember életművéről van szó, hanem a javaslattevők, az értékelők, a döntésre jogosultak felelőségéről, amivel őt a világ minden más írója fölé emelve, mintegy írófejedlemmé koszorúzva akaratlanul (vagy inkább nagyon is akarva?) például állítják „az életfelfogás nemessége” szempontjából is. A világsajtóban a Nobel-díj rangjához méltó sok ezer cikk és vélemény kivétel nélkül idézte az így világhírűvé vált személy magánemberi megnyilvánulásait Izraellel kapcsolatban, amelyek igazságtartalma a nulla felé tendál – ami nem nagyon illik egy önmagát élve boncoló személyiség képéhez –, de hatalmas súlyt ad azoknak a komoly kiválasztási folyamat, a Svéd Akadémia tekintélye, a Nobel név varázsa.

Elgondolkodtathatta emberek millióit az, hogy a világ legelismertebb irodalmára – koruk legnagyobb erkölcsi tekintélyei, Thomas Mann, Bertrand Russell, Romain Rolland utóda az irodalmi Nobel-díjban – szerint „bármely lelkiismerettel rendelkező személy erkölcsi kötelessége az Izrael Állammal való kapcsolatok normalizálásának elutasítása”. Hasonlóképpen a nyilvános felhívása az Eurovíziós Dalverseny bojkottjára, a francia közvetítés megtiltására a tel-avivi helyszín miatt egészen más jelentőségű, ha azt egy 81 éves nyugdíjas tanárnő teszi közzé (amúgy egy sor közismert antiszemita társa-

ságában), mintha a Nobel-díj adja a felhívásban kifejeződő álláspont aranyfedezetét.

„INNEN MÁR CSAK EGY KIS LÉPÉS AZ ANTISZEMITIZMUS”

Politikailag korrektül számos elemző azzal a szemantikai trükkel élt, hogy ez nem antiszemitizmus, hiszen az író sohasem ír zsidókról, mindössze kritizálja Izrael Államot.

Lehet, hogy a pogrom is az építő kritika körébe tartozott?

(A sztálinizmus uralma idején egy ember erkölcsi-anyagi tönkretételét nevezték kritikának, az önmaga vádlására és gyalázására kényszerített ember végső megalázását önkritikának.) Egy németországi elemző – sok mással ellentétben, akik szerint „semmi sem utal antiszemitizmusra a műveiben” – a BDS (Izrael bojkottját, az ottani befektetések visszavonását, az ország és lakói szankciók alá helyezését kívánó és szervező mozgalom, amelyet a német parlament, a Bundestag már évekkel ezelőtt antiszemitanak bélyegzett) következetes támogatása „veszélyes” és „innen már csak egy kis lépés az antiszemitizmus”. Sajnos ez a lépés valószínűleg már megtörtént.

Nem lenne mégis érdemes megfontolni „a szemléletmód és az életfelfogás nemessége” vizsgálatának visszaemelését a minősítési szempontok közé?

¹ Wikipedia: Irodalmi Nobel-díj.

Nagyanyó csodálatos gyertyatartói

DÉNES ANNA meséje

Mirjám nagyanyó az egész család kedvence volt. Csodálatos történeteket mesélt, hatalmasakat lehetett vele nevetni és a környéken senki sem süttött nála finomabb hanukai fánkot. Ezért aztán Hanukakor a család apraja-nagyja összegyűlt Mirjám nagyanyónál, hogy megízlelhessék a friss, meleg lekváros fánkot, míg a gyertyák barátságos fényvel égtek a gyertyatartóban... Igen, a gyertyatartó. Ezzel kezdődik a történet.

Tudni kell ugyanis, hogy Mirjám nagyanyónak volt egy különleges gyertyatartója, aminek mindenki a csodájára járt. Ez a gyertyatartó ugyanis hatalmas volt, majdnem olyan magas, mint az asztal. Három karja tiszta ezüsből készült, és Mirjám nagyanyó gondoskodott róla, hogy mindig olyan makulátlanul csillogjon-villogjon, mint új korában. Péntek délután, amikor már minden finomság megfőtt és az asztalt fehér terítővel takarták le, a nagyanyó felvette legszebb szombati ruháját, fejére kötötte legkedvesebb szombati kendőjét és nekilátott a gyertyagyújtásnak. Sorban meggyújtotta a gyertyákat – szám szerint hetet –, elmondta az áldást, majd imádkozni kezdett. Imádkozott a férjéért, a gyermekeiért, az unokáiért és az unokái gyermekeiért. Ahogy az évek teltek, egyre hosszabb és hosszabb lett az imádkozás, ahogy Mirjám nagyanyónak újabb és újabb déd- és ükunokái születtek.

„Drága Atyám az Égben! Óvd meg és védelmezd drága férjemet, gyermekeimet és unokáimat” – kezdte, és könnyek csorogtak az arcán, ahogy nagy átéléssel sorolta a nevek és könyörgött Istennek, hogy vigyázzon a családjára. Míg imádkozott, a családtagok – kicsik és nagyok – néma csendben és áhítattal hallgatták az aprócska, törekeny asszonyt.

Hanuka ünnepén aztán új formát kapott a gyertyatartó. Mirjám nagyanyó még egy kart adott hozzá, így hét gyertya helyett már kilencnek volt helye az egész környéken híres gyertyatartón. A gyertyák helyére olajmécsesek kerültek, és már készen is állt a csodálatos hanukija. A nagyanyó kifényesítette a karokat, majd feltúrta a ruhája ujját és nekiállt a munkának: szítált, gyúrt és dagasztott és mire estére felbukkant a család apraja-nagyja, már sülték is az olajban a finomságok. Együtt gyújtották meg a gyertyákat, énekelték a hanukai dalokat és utána együtt örültek a fánknak is.

Egyszer azonban szörnyűséges dolog történt! Mirjám nagyanyó, délutáni sétájából hazatérve, tárva-nyitva találta a bejárati ajtót, szeretett gyertyatartójának, legféltettebb kincsének pedig hűlt helye volt! A nagyanyót azonban nem olyan fából faragták, hogy sokáig sopánkodott volna. „Akkor is visszaserzem” – mondta dacosan. – „Addig imádkozom és kérlelem Istent, míg a gyertyatartóm vissza nem tér hozzám. Vissza fogom kapni! Érzem!” – bizonygatta, és valóban nap mint nap imádkozott ellopott tulajdona visszatéréséért.

Teltek a napok, de a gyertyatartóról semmi hír nem érkezett. Egy héttel később Mirjám nagyanyó egy gyerekkori barátja kopogtatott be váratlanul. Betessékelte, étellel-itallal kínálta, és a két idős asszony hamarosan kellemes beszélgetésbe merült. Egyszer csak így szólt a vendég: „Drága barátnőm, képzeled, mindeddig azt hittem, hogy a te híres-neves gyertyatartódnak nincs párja. De tegnap megláttam egy ugyanolyat egy ajándékbolt kirakatában!” Több se kellett a meglöpött nagyanyónak, korát meghazudtoló sebességgel pattant fel a karrószékéből: „Indulás! Hozzuk haza a gyertyatartót!”.

Elindultak. Mirjám nagyanyó ment az élen, mögötte a barátnője és néhány unoka. A sort egy rendőr zárta. Megérkeztek az ajándékbolthoz, és a kirakatban azonnal meglátták a csillogó gyertyatartót. Beléptek. Mielőtt bárki bármit mondhatott volna, a törekeny

kis nagyanyó megragadta kedves tárgyát és kísértált az üzletből. A nagy és nehéz gyertyatartót magához szorítva, diadalmenetben masírozott haza. A kis menethez egyre többen csatlakoztak. Mindenki látni akarta, hogy hogy viszi haza a nagyanyó kedves tulajdonát. Csodák márpedig vannak. Csak hinni kell bennük.

Az Ön számára az **Olajág Otthonok** nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezere esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztonságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasszőr, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

DECEMBER
18 - 26

HANUKKA

Fánk N' Funk

WWW.ZSIDOUNNEPEK.HU

18
helyszín

december 18.

Nyugati tér

19:00 Ünnepi beszédek
19:30 Gyertyagyújtás
19:35 Hanuka Tánc Show

Városligeti Műjégpálya

21:00 Hanukorcsolya

december 19.

Kőszeg

16:30 Gyertyagyújtás, majd koncert

Kapisztrán tér

17:00 Gyertyagyújtás

Nyugati tér

18:00 Ünnepi beszédek
18:30 Gyertyagyújtás
18:35 Meglepetés fellépő

december 20.

Nyugati tér

18:00 Ünnepi beszédek
18:30 Gyertyagyújtás
18:35 Czutor Zoltán fellépése

Móricz Zsigmond körtér

18:30 Gyertyagyújtás, LED-show

december 21.

Széchenyi István út 111. **Miskolc**

15:30 Gyertyagyújtás

Nyugati tér

18:00 Ünnepi beszédek
18:30 Gyertyagyújtás
18:35 Keresztes Tamás fellépése

Kossuth tér **Debrecen**

18:30 Gyertyagyújtás

december 22.

HÉV végállomás **Szentendre**

16:30 Gyertyagyújtás, Tűzvarázslat

Nyugati tér

18:00 Ünnepi beszédek
18:30 Gyertyagyújtás
18:35 Wunderlich József fellépése

Zsilib

19 óra: Hanukaraván

december 24.

Nyugati tér

18:30 Gyertyagyújtás

december 25.

Nyugati tér

18:30 Gyertyagyújtás

9 771217 322001